

TÜRKİYE, AVRUPA VE ORTA ASYA

“Kocandır, Döver De Sever De”

Türkiye’de Aile İçi Şiddet ve Korumaya Erişim

H U M A N
R I G H T S
W A T C H

“Kocandır, Döner De, Sever De”

Türkiye’de Aile İçi Şiddet ve Korumaya Erişim

Copyright © 2011 Human Rights Watch
All rights reserved.
Printed in the United States of America
ISBN: 1-56432-766-3
Cover design by Rafael Jimenez

Human Rights Watch
350 Fifth Avenue, 34th floor
New York, NY 10118-3299 USA
Tel: +1 212 290 4700, Fax: +1 212 736 1300
hrwnyc@hrw.org

Poststraße 4-5
10178 Berlin, Germany
Tel: +49 30 2593 06-10, Fax: +49 30 2593 0629
berlin@hrw.org

Avenue des Gaulois, 7
1040 Brussels, Belgium
Tel: + 32 (2) 732 2009, Fax: + 32 (2) 732 0471
hrwbe@hrw.org

64-66 Rue de Lausanne
1202 Geneva, Switzerland
Tel: +41 22 738 0481, Fax: +41 22 738 1791
hrwgva@hrw.org

2-12 Pentonville Road, 2nd Floor
London N1 9HF, UK
Tel: +44 20 7713 1995, Fax: +44 20 7713 1800
hrwuk@hrw.org

27 Rue de Lisbonne
75008 Paris, France
Tel: +33 (1)43 59 55 35, Fax: +33 (1) 43 59 55 22
paris@hrw.org

1630 Connecticut Avenue, N.W., Suite 500
Washington, DC 20009 USA
Tel: +1 202 612 4321, Fax: +1 202 612 4333
hrwdc@hrw.org

Web Site Address: <http://www.hrw.org>

Mayıs 2011

ISBN: 1-56432-766-3

“Kocandır, Döver De, Sever De”

Türkiye’de Aile İçi Şiddet ve Korumaya Erişim

Selvi T.	1
Özet	3
Ailenin Korunması Hakkında Kanun	4
Korumanın Dışında Kalmak	5
Uygulamadaki Sorunlar	5
Sığınma Evleri	6
Metodoloji	8
I. Arkaplan	10
Türkiye’de Aile İçi Şiddetin Yaygınlığı	10
Eşitsiz Statü	11
Reformlar ve Sivil Toplumun Çabaları	11
Aile İçi Şiddetle İlgili Çalışan Devlet Kurumları	12
Diğer Ülkelerin Hukuk Sistemlerinde Sivil Koruma Tedbiri Uygulamasının Evrimi	12
II. Yasal reformlar ve Eksiklikler	14
4320 Sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun: Belirsizlikler ve Eksiklikler	14
Ceza Kanunu ve Medeni Kanun Reformları	19
Yasalardaki Eksiklikler	20
Şiddetle Mücadele Programları	21
4320 Sayılı Aile Kanunu Hakkında Değişiklik Önerileri	21
III. Koruma Kanunu’nun Uygulanmasındaki Eksiklikler	24
Şiddetin Bildirilmesinin Önündeki Engeller	24
Ailelerin Kadınlar Üzerindeki Fiziksel, Psikolojik ve Ekonomik Kontrolü	25
Devlet Yetkililerine Karşı Duyulan Şüphe ve Güvensizlik	27
Dil Engeli	28
Aile Mahkemelerine Erişimin Kısıtlı Olması	29
Şiddet İhbarlarına Polis ve Jandarmanın Tepkisi	30
Hakim ve Savcıların Rolü	33
Aile Mahkemelerinin İsteksizliği ve Karar Alma Sürecinin Yavaşlığı	33
Usule Aykırı Olarak Talep Edilen Deliller	34
Koruma Kararlarının Uygulanmasının İzlenmesi	37

Yapısal Sorunlar.....	39
Personel ve Özel Birim Eksikliği.....	39
Kolluk Güçlerine Yönelik Eğitimlerin Sınırlı Olması.....	40
Mekansal Sorunlar.....	41
IV. Sığınma Evlerinin Yetersizliği.....	43
Sığınma Evlerinin Sayısı.....	43
Sığınma Evlerinin Koşulları.....	44
Bazı Kadınların Kapsam Dışında Bırakılması.....	45
Sığınma Evinden Dışarıdaki Hayata Geçiş.....	47
V. Türkiye'nin Uluslararası ve Bölgesel Hukuk Bakımından Yükümlülükleri.....	49
Uluslararası Standartlar.....	49
Bölgesel Standartlar.....	52
Aile içi Şiddete Dair Yeni Avrupa Sözleşmesi.....	55
VI. Tavsiyeler.....	56
Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne.....	56
İçişleri Bakanlığı'na.....	56
Adalet Bakanlığı'na.....	57
Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'na.....	58
Nüfusu 50,000 ve Üzerinde Olan Belediyeler ve Büyük Şehir Belediyelerine.....	58
Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'ne.....	58
Avrupa Komisyonu'na.....	58
Teşekkür.....	59

Selvi T.

22 yaşında beşinci çocuğuna hamile ufak tefek bir kadın olan Selvi T. aile içi şiddet sorunu ciddiye alınmadığında yaşanabilecek korkunç şeylerin tamamını temsil ediyor.

Diyarbakır'da doğan Selvi babası öldüğünde İzmir'de bir devlet yurduna yerleştirildi. 2000 yılında, 12 yaşındayken ailesi Selvi'yi görücü usulüyle evlendirdi. İstememesine rağmen kocası Selvi'yi Diyarbakır'a geri götürdü.

Kocası Selvi'ye saldırmaya ilk çocuğuna hamileyken başladı. Selvi, "O ilk defasında, karnımdaki bebeği tekmeledi ve beni damdan attı" diye anlatıyor. "Bebek kurtuldu ama galiba aklında sorun var." O zamandan beri şiddetin ağırlığı ve sıklığı arttı ve artık çocuklar da şiddetin hedefi olmuş durumda. Kocası Selvi'nin tüm hayatını kontrol altında tutuyor ve son derece kıskanç. Bize şöyle dedi: "Bana hep tecavüz ediyor ve [başka bir erkekle] sevişip sevişmediğimi kontrol etmek için ıslak mı diye 'orama' bakıyor."

Selvi 2008 yılında, kocası "kafatasını ve kolunu kırdıktan sonra" nihayet polise gitti. Polis kocasını karakola getirdi, ikisine de yemek yedirdikten sonra Selvi'ye "Biz kocanla konuştuk, bir problem yok, yine berabersiniz" diyerek eve yolladı. Selvi ikinci defa karakola gittiğinde, kocasının başına taşla vurması nedeniyle kanlar içindeydi, bu yüzden hastaneye götürdüler. Buna rağmen kocasına dönmesi gerektiğini söylediler.

2009 yılına gelindiğinde kocası artık Selvi'yi bir odada kilit altında tutuyor ve her gün dövüyordu. Kaçıp da polise üçüncü kez gittiğinde polis kocasını çağırdı. Kocasının özür dilemesinin üzerine polis ikisini tekrar eve gönderdi. 2010 yılında bir gece kocası arkadaşlarıyla eve gelip de Selvi'yi onlara "ikram etmeye" kalkıştığında Selvi kaçmak için çatıdan atlayıp dördüncü kez polise gitti. Kocası Selvi'nin yalan söylediğini iddia edince polisler adama inandı ve Selvi'ye "Kocanla git ve onunla kal" dedi.

Selvi gizlice aile mahkemesine gitti; ama savcıya, resmi şikayette bulunamayacak kadar korktuğunu söyledi. Durumun ciddiyeti üzerine savcı Selvi'ye koruma kararı çıkartılması için re'sen işlemlere başladı. Mahkeme Selvi'nin kocasına evden uzaklaşma ve geri durma tedbiri koyarak nafaka ödemesine hükmetti. Ama bu karar

uygulanmadı. Selvi'nin kocası ne nafaka ödedi, ne deevden ayrıldı; ve hala Selvi'ye dayak atıyor. Polis, koruma kararının çıkartılmasından sonra Selvi'yi hiç kontrol etmedi. Selvi bize “Artık polise gidemem, [gidersem] bacaklarımı kıracağıını söylüyor” dedi.

Bir dönem Selvi iki ay bir sığınakta kaldı –bunun tatmin edici bir çözüm olmadığı görüldü. Selvi “Çok kötüydü; yanıma sadece en büyük kızımı alabildim. Diğerleri annemin yanında kalmak zorunda kaldı” diye anlattı. Üstelik sığınak Selvi'yi bir gün çıkagelen kocasından da koruyamadı. Polis sığınakın yerini söylemişti. Sığınakta çalışan bir kadın Selvi'ye “Kocan burada, ağlıyor; git sadece konuş” dedi. Selvi yanına gittiğinde kocası alnına çatal sapladı. Bunun sonucunda alnında, görüşme sırasında bize gösterdiği bir iz kaldı. Kocasını Selvi'yi alıp eve götürdü.

Haziran 2010'da Selvi'yle görüştüğümüz sırada taciz devam ediyordu. Kocasını hala Selvi'yle aynı evde yaşıyor, nadiren çalışıyor, kumar oynuyor, faturaları ödemiıyor ve sık sık Selvi'yi ve çocukları dövüyor. Selvi çocukları devlet yurduna gönderemeyecek, kendisi de kaçamayacak kadar korkuyor. Yeşil kartı kocasının bir defasında yaktığı kimlik belgelerinin arasında olduğu için doğum öncesi muayene hizmeti alamıyor, ki uğradığı şiddet sırasında karnına da tekme atıldığı için bu bakım acilen verilmeli.

Belediyeye bağlı bir kadın grubu Selvi'nin durumunu izliyor ve ona yardım ediyor ama Selvi ne kendisi ne de çocukları için bir çıkış yolu olduğuna inanıyor.

Özet

“Hep geceleri olurdu,” diyor İnsan Hakları İzleme Örgütüne konuşan Hamiyet M. 24 yıl boyunca kocası Hamiyet’e neredeyse her gün ağır dayak attı ve tecavüz etti. Türkiye’nin doğusunda yaşayan Hamiyet sonunda polise başvurdu; ama polis onu iki kez geri evine yolladı. Dayak devam etti ve bir keresinde kocası onu öyle kötü dövdü ki, hastaneye kaldırılması gerekti. Hastanede üçüncü kez bir polis memuruna derdini anlattı. Polisin cevabıyla şuydu: “Biz hep seninle mi uğraşacağız?”

2009 yılında Türkiye’nin saygın bir üniversitesi tarafından yapılan bir çalışmaya göre, Türkiye’de 15 yaşından büyük tüm kadınların yüzde 42’si ve kırsal kesimdeki kadınların yüzde 47’si –toplamda yaklaşık 11 milyon kadın - yaşamlarının herhangi bir evresinde kocalarından veya partnerlerinden fiziksel veya cinsel şiddet görüyor.

Bu rapor için görüşülen aile içi şiddet mağduru kadınlar, avukatlar ve yerel aile içi şiddet uzmanları kadın ve kız çocuklarının kocalarından ve aile bireylerinden gördüğü vahşi ve bazı durumlarda onlarca yıl süren ve birçok kuşak kadını etkileyen uzun süreli şiddeti anlattılar. Araştırmacılar kadınlar ve yaşları on dörtte kadar inebilen kız çocuklarının maruz kaldığı şiddet biçimlerini belgeledi. Bunlar arasında tecavüz, bıçaklama, hamileyken karnı tekmeleme, çekiç, sopa, değnek ve hortumla kemikleri kırılana ve kafatasları çatlayana kadar dövme, köpeklerle veya başka hayvanlarla aynı yere kapatma, aç bırakma, şok verme, zehir enjekte etme, damdan atma ve ağır psikolojik şiddet yer alıyordu. Bu şiddet olayları, İnsan Hakları İzleme Örgütü’nün görüşme yaptığı tüm coğrafi bölgelerde ve tüm gelir ve eğitim düzeylerinde görüldü.

Türkiye son yıllarda kadına yönelik şiddetle mücadeleyle ilgili önemli yasal adımlar attı. Ama başta 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun (“4320 sayılı Kanun” veya “koruma kanunu”) olmak üzere bu etkileyici gelişmelere rağmen, kanundaki eksiklikler ve uygulamadaki aksaklıklar nedeniyle koruma sistemi en hafif tabirle öngörülemez, en kötü durumda da tehlikeli bir hal alıyor. İlaveten, en başta devletin şiddeti daha iyi önleme, ayrımcı tutumları değiştirme ve kadın ve kız çocuklarının şiddeti bildirme ve korumaya erişmelerinin önündeki engelleri kaldırma konusundaki başarısızlığı sebebiyle bu yasal sürecin etkisi zayıflıyor.

Bu rapor Türkiye’de aile içi şiddet mağdurları için varolan sivil çözüm yollarına odaklanmaktadır. Mağdurun zarar görmemesi için derhal koruma sağlamayı, ne yapacağına

karar vermesi için alan yaratmayı ve şiddet uygulayan kişinin ceza ya da boşanma usullerini tehdit ya da sindirme yoluyla engellemesini önlemeyi amaçlayan bu seçenekler iki ana biçimde bulunur. İlki sığınma evlerinde fiziki koruma, ikincisi ise sivil koruma kararları. Sivil koruma kararları, aile içi şiddet vakalarında oldukça yaygın olarak görülen şiddetin devam etmesini önlemeyi amaçlayan ve şiddet uygulayan kişinin evden uzak durması ve mağdura şiddet uygulamaktan vazgeçmesi gibi emirleri içerir.

Araştırma, 4320 sayılı Kanun kolluk görevlileri, hakimler ve savcuların görevlerini ihmal etmeleri nedeniyle yetersiz kaldığını gösterdi. Bunun sebepleri arasında bu görevlilerin kadın ve kız çocuklarına yönelik şiddet vakalarıyla genellikle konuyla ya da mağdurun ihtiyaçlarına ve insan haklarına hassasiyetle ve etkin bir biçimde ilgilenmek için yeterince uzmanlıklarının ya da isteklerinin olmaması bulunuyor. Polise aile içi şiddet şikayetinde bulunan kadınlar geri çevrilme riskiyle karşı karşıya ve koruma emirlerinin uygulanması da oldukça zayıf: bazı kadınlar koruma kararı alındıktan sonra bu kararın tebliğ edildiği kişilerce öldürüldüler. Sığınma evi sayısı çok az ve olanlar da sıklıkla belli özelliklere sahip kadınları kabul etmiyor, hareket ve iletişimi kısıtlıyor ve güvenlik ihlallerine karşı yeterince donanımlı değil. Kadınların şiddeti bildirmeleri için varolan yerler, özellikle de polis karakolları ve aile mahkemeleri –ihtiyaç duyulan özel alana ekseriyetle sahip değil. Ayrıca, başta koruma kararını alabilecek kişilerin kapsamı olmak üzere yasanın farklı yorumlanması da etkisini zayıflatıyor ve aile içi şiddetin en savunmasız mağdurlarını dışarıda bırakabiliyor.

Aşağıdaki dört bölüm Türkiye'nin aile koruma kanununu kısaca açıklıyor ve raporun üç ana alandaki bulgularını özetliyor: yasadaki eksiklik nedeniyle belli grup kadınların yasanın korumasından faydalanamaması, yasanın uygulanmasındaki sorunlar ve sığınma evleriyle ilgili sorunlar.

Ailenin Korunması Hakkında Kanun

Türkiye 1998 yılında 4320 sayılı Aile Koruma Kanunu'nu yürürlüğe sokarak aile içi şiddete karşı sivil koruma mekanizmaları sunan öncü ülkeler arasına girdi. 2007'de değişiklik yapılan yasayla aynı hanede yaşayan, aile bireylerinden şiddet gören -kadın veya erkek- kişinin doğrudan ya da savcı aracılığıyla aile mahkemesinden koruma kararı çıkarmasına imkan veren bir koruma kararı sistemi oluşturdu. Başvuruda bulunan kişinin sıklıkla olağanüstü tehlikeli bir konumda olması sebebiyle bu kararların hızla, en fazla birkaç gün içinde çıkarılması amaçlandı.

Bir aile hakimi en fazla altı aylığına bir koruma kararı alabilir. Kararda saldırganın evi terk etmesi, mağdurun ve çocuklarının evinden veya okulundan uzak durması, silahlarını teslim

etmesi ve şiddet, tehdit, mala zarar verme, mağdurla irtibata geçme ya da evde bağımlılık yapacak maddeler kullanmaktan sakınması gibi tedbirler de yer alabilir. Karar, şiddet içeren yeni bir vaka ya da durumun yaşanması halinde bir altı ay daha yenilenebilir. Hakim şiddet uygulayan kişinin mağdura tedbir nafakası ödemesine de hükmedebilir.

Korumanın Dışında Kalmak

Evli olmayan, boşanmış ve dini nikahlı kadınlar için korumaya erişim özünde piyango gibi. 4320 Sayılı Kanuna göre koruma kararları eş, çocuk ve aynı hane içinde yaşadıkları takdirde diğer aile bireyleri için alınabiliyor.¹

Ancak aynı şehirdeki ve hatta aynı adliye binasındaki savcılar, hakimler ve kolluk görevlileri, koruma kararlarının kimlere uygulanabileceği hakkında birbirleriyle çelişen görüşlere sahip. İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün konuştuğu hakimler boşanmış, evli olmayan ve yalnızca dini nikahı olan kadınlar için koruma kararı alabilmek amacıyla bazen yasayı esnek yorumladıklarını söyledi. Savcılar ise böyle bir takdir yetkisinin olmadığını ve yalnızca Medeni kanuna uygun olarak evlenmiş eşlerin kanundan yararlanabileceğini belirtti. Bazı polisler de İnsan hakları İzleme Örgütü'ne evli olmayan çiftler için koruma kararını izleyeceklerini ama bunun en iyi tabirle tutarsız bir durum olduğunu ifade etti.

Uygulamadaki Sorunlar

Yardım talebiyle başvuru yapan aile içi şiddet mağdurları önemli engellerle karşılaşılıyor. Aile içi şiddet olaylarında aile bireyleri ya da eşler genellikle kadını öylesine kontrol altında tutuyor ki, kadın fiziksel, psikolojik ve ekonomik olarak yardım arayamaz halde oluyor.

Ayrıca birçok kadın, kendisinin ya da aile bireyleri ve arkadaşlarının eski kötü deneyimleri yüzünden polis eve diğer yetkililere güvenmiyor. Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı Güneydoğu bölgesinde uzun yıllardır süren bölgesel çatışma devlete karşı derin bir güvensizlik yarattı ve bu da kadınların önüne şiddeti bildirme konusunda ek bir engel olarak çıkıyor. Çevirmen olmaması ve aile mahkemelerinin sınırı mesai saatleri gibi uygulamadaki bazı engeller de kadınların koruma kararı talebinde bulunmasını önlüyor.

Kadınlar aile içi şiddeti bildirdiklerinde, geri çevrilme riskleri çok yüksektir. Kolluk görevlileri çoğu zaman aile birliğinin korunmasına öncelik vermiyor ve ceza soruşturması başlatmak

¹ Ailenin Korunmasına dair 4320 Sayılı Kanun ve bu kanunda değişiklik yapan 2007 tarihli, 5636 sayılı Kanunda, “eşlerden birinin veya çocukların veya aynı çatı altında yaşayan diğer aile bireylerinden birinin veya mahkemece aylık kararı verilen veya yasal olarak ayrı yaşama hakkı olan veya evli olmalarına rağmen fiilen ayrı yaşayan aile bireylerinden birinin...” denmektedir.

veya kadının koruma kararı çıkarttırmasına yardımcı olmak yerine, dayak yiyen kadınları şiddet uygulayan kişilerle barışmaya zorluyor. Kolluk personeline yönelik olarak yapılan eğitimler ve kamuoyu baskısı bir ilerleme sağlamışsa da, şiddete maruz kalan kadınların yaptıkları şikâyetlerin dikkate alınacağına ve emniyetlerinin ciddiye alındığına güvenebilmesi için daha kat edilecek uzun bir yol var.

Şiddet mağdurları, koruma kararı çıkartmak için aile mahkemelerine sevk edildiklerinde birçok başka engelle daha karşılaşıyor. Savcılar bazen bu yöndeki bir talebi hâkime sevk etme veya süreci re'sen başlatma konusunda isteksiz davranıyor; hakimler ise kararı çıkartıp çıkartmama konusundaki değerlendirmeyi çok fazla uzatabiliyor ya da acil koruma kararı için yasa uyarınca gerekmeyen tıbbi veya diğer kanıtlar talep edebiliyor. Tüm bunlar gecikmelere ve hatta kadının sağlık raporu ya da tanık ifadesi sunamaması durumunda sürecin sona ermesine sebep olabiliyor.

Koruma kararı çıktıktan sonra, ancak ve ancak uygulandığı takdirde bir değeri vardır ve kararın uygulanabilmesi için kolluk görevlilerinin dikkat ve özenle gereğini yerine getirmesi gerekir. Araştırmacıların incelediği vakaların hiçbirinde, polis kanununun gerektirdiği gibi kadını haftada bir kontrol etmediği görüldü. Daha da kötüsü, çoğu zaman polis memurları eşlerin veya şiddet uygulayan diğer aile bireylerinin eve geri gelerek kadını tehdit etmesi üzerine kadınların yaptığı çağrılar hakkında gereğini yapmadılar.

Sığınma Evleri

Bir kadını şiddetten korumanın en pratik -geçici olduğu takdirde- yollarından biri, bir sığınma evinde ona kalacağı güvenli bir yer sunmaktır. Hükümet bu konuda kendisine bir hedef belirlemiştir: Belediyeler kanunu'nda yer aldığı üzere, nüfüsü 50.000 veya üstünde olan her yerleşim yerinde bir kadın sığınma evi olmalıdır. Hâlihazırda, hükümetin bu hedefi tutturmak için 100'den fazla sığınma evine daha ihtiyacı vardır.

Sığınma evlerinin azlığının yanında, İnsan Hakları İzleme Örgütü mevcut sığınma evlerinde de sorunlar olduğunu belgeledi. Bazı sığınma evleri hamile, belgesi olmayan ve psikolojik veya fiziksel engelli kadınlar gibi belli kadın gruplarını kapsam dışı bırakıyor. Sığınma evlerinin yerleri polis tarafından veya okul kayıtları yoluyla ifşa edildiğinde ise güvenlik ihlalleri meydana geliyor. Hareket ve iletişim kısıtlamaları ve güvenlik başta olmak üzere, sığınma evlerindeki koşullar da kadınlar için şikâyet konusudur.

Bu rapor sivil tedbirler ve acil koruma sistemine odaklı bir çalışmadır. İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün doğrudan koruma işlevleri olduğu için son derece önemli olan bu konulara eğilmeyi seçmesinin sebebi kötü uygulamaların sonucunda doğal olarak ortaya çıkacak tehlikeler olması ve 2011 seçimleri öncesinde meclisin Aile Koruma Kanunu'nda değişiklik yapması için bir fırsatın varlığıdır. Bu rapor Türkiye'nin ceza adalet sistemine yoğunlaşmıyor; ancak bu, İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün ağır aile içi şiddet suçlarıyla mücadelede ceza yargılamalarının asli rolüne verdiği önemle ilgili bir yorum olarak algılanmamalıdır. Aksine, bu tür ağır şiddet olaylarıyla ilgili kovuşturmalar ülkede son derece yaygın olan ve yalnızca Türkiye yasalarına değil uluslararası ve bölgesel hukuka da aykırı olan aile içi şiddetle kapsamlı mücadele çerçevesinin bir parçası.

İnsan Hakları İzleme Örgütü Türkiye'ye aile koruma kanunundaki eksikleri gidermesi için koruma kararlarının evli olmayan, boşanmış ve dini nikahlı kadınlar için de çıkarılabileceğini açık bir biçimde belirtmesini tavsiye etmektedir. Adalet ve İçişleri Bakanlıkları polis karakolları ve aile mahkemelerinde özel birimler oluşturmalı, bu birimlerde kadınları sosyal hizmetlere sevk edebilecek ve koruma talepleriyle ilgilenebilecek uzman personel istihdam edilmelidir. İçişleri Bakanlığı yasayı uygulamayan ya da aile içi şiddet mağdurlarına kötü davranan polis memurları, savcılar ya da hakimler hakkında bir şikayet mekanizması oluşturmalıdır. Koruma kararı sisteminin kapsamlı olarak izlenmesi ve nasıl kullanıldığına dair daha spesifik ve kamuya açık veri toplanmasına da ihtiyaç vardır. Daha çok sığınma evi kurulmalı ve hem İçişleri hem Adalet Bakanlığı polis memurlarının eğitimine devam etmeli, yanı sıra savcı ve hakimlere 4320 sayılı Kanunun uygulamadaki gereklerine ve süreçteki her bir aktörün rolüne dair eğitim programlarına yoğunlaşmalıdır.

Son olarak, Avrupa Konseyi'nin kadına yönelik şiddet ve aile içi şiddetin önlenmesi ve bunlarla mücadele hakkında yeni bir bölgesel sözleşmeyi kabul etmek üzere olduğu bu günlerde, Türkiye hükümeti 4320 Sayılı Ailenin Korunması Hakkında Kanun'un sözleşme taslağına yalnızca metin olarak değil, halen gerçekleştirmediği uygulamada da uyumlu hale getirmelidir.

Metodoloji

Bu rapor İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün üç araştırmacısının Ankara, İstanbul, Trabzon, İzmir, Van ve Diyarbakır illerinde Haziran, Temmuz ve Kasım 2010 tarihlerinde yürüttükleri araştırmalara ve 2010 yılı boyunca yaptıkları telefon görüşmelerine dayanılarak hazırlandı. Şiddet görmüş ve devlete sığınmış 21 kadınla görüştük ve avukatların ve bir aile mahkemesi hakiminin İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne verdiği 19 aile içi şiddet vaka dosyasını inceledik.

Ayrıca Ankara'daki Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nden bir temsilciyle, bazı belediyelerin sosyal hizmet uzmanlarıyla, aile hakimleriyle, baş savcılarla, polis memurlarıyla, belediye başkanları ve belediye çalışanlarıyla görüşmeler yaptık. İnsan Hakları İzleme Örgütü ayrıca İçişleri Bakanlığı, Adalet Bakanlığı ve Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) ile de görüşebilmek için gerek doğrudan gerekse Dışişleri Bakanlığı ve araştırmacıların bulunduğu ülkelerdeki Türkiye Büyükelçilikleri aracılığıyla randevu talebinde bulundu. Ancak herhangi bir yanıt alamadık ve araştırma süresince Ankara'da bu birimlerle görüşme yapamadık. Yeniden yaptığımız randevu taleplerine yanıt bekliyoruz.

Ayrıca aile içi şiddet vakalarıyla çalışan 28 avukat ve hükümet dışı örgüt temsilcisiyle, Türkiye'de kadına yönelik şiddet konusunda uzman akademisyenlerle, Türkiye'deki şiddetle mücadele programlarına destek veren Birleşmiş Milletler görevlileriyle, fon veren kurum temsilcileriyle ve Avrupa Komisyonu temsilcileriyle görüştük.

Görüştiğimiz aile içi şiddet mağdurları avukatlar, sosyal hizmet uzmanları, sığınak görevlileri ve diğer kadın hakları savunucuları tarafından belirlendi.

Görüşmeler İngilizce veya bir çevirmen yardımıyla Türkçe gerçekleştirildi. Bir görüşme ise çevirmen aracılığıyla kısmen Kürtçe yapıldı. Tüm görüşmeler kadın araştırmacılar ve kadın çevirmenler tarafından yapıldı. Araştırmacılar kadınlarla özel odalarda gizli görüştü. Görüşmelerin çoğu başbaşa gerçekleştirildi; bir kaç durumda görüşülenler küçük bir grup içinde konuşmayı tercih etti.

Görüşülen hiç kimseye verdiği bilgi karşılığında maddi bir karşılık sağlanmadı. Üç kadına, görüşmeye gelebilmek için harcadıkları yol parası iade edildi. İnsan Hakları İzleme Örgütü gereken durumlarda kadınlara hukuki destek, danışmanlık ya da sosyal yardım veren kurumların iletişim bilgilerini verdi. Birçok durumda kadınların ihtiyaç duydukları hizmetlere erişimi sağlandı.

Görüşülen kadınların tamamı güvenlik nedeniyle gerçek isimlerinin kullanılmamasını istediği için, kimlikleri belli olmasın diye takma isim kullanıldı. Bu isimler gelişigüzel seçildi ve görüşülen kişilerin geçmişleri ya da dinlerini temsil eder nitelikte olmayabilir. Bazı durumlarda görüşmelerin tarihi, yeri ve kimliği ortaya çıkarabilecek detaylar açıklanmamıştır.

Aile içi şiddet her iki cinsiyete yönelik gerçekleşir. Ama yine de aile içi şiddet kurbanlarının büyük çoğunluğu kadınlardır. Bu rapor aile içi şiddeti, kadına yönelik şiddetin bir biçimi olarak ele almaktadır.

I. Arkaplan

Babam beni verdiğinde 10 yaşındaydım. Tacize uğradım ve dövüldüm. Şimdi kızımın da aynı şeyleri yaşadığını seyretmek zorundayım. Peki onun çocuğuna ne olacak?

— Emel S., Van, 15 Haziran 2010

Aile içi şiddet toplumun her kesiminde, Avrupa Konseyi'nin tüm üye ülkeleri dahil bütün ülkelerde görülmektedir. Etnik köken, din, ekonomik statü, sınıf, cinsel yönelim ve engellilik gibi faktörler şiddetin biçimini belirlese de şiddet belli bir kültüre, ülkeye ya da dine mahsus değildir. Avrupa Konseyi bölgesinde, her dört kadından biri hayatının bir döneminde şiddete maruz kalıyor.²

Türkiye'de Aile İçi Şiddetin Yaygınlığı

Türkiye bu korkutucu tablonun dışında değil. Ocak 2009'da Hacettepe Üniversitesi Türkiye'nin ülke çapında ilk kapsamlı kadına yönelik şiddet araştırmasını yayınladı. Ülkenin tüm bölgelerinde 12,000 üzerinde kadınla yapılan görüşmeler sonucunda Türkiye'de 15-60 yaş arası kadınların %42'sinin ve kırsal alandaki kadınların %47'sinin hayatlarının bir döneminde kocalarından ya da partnerlerinden fiziksel ve/veya cinsel şiddet gördükleri ortaya çıkmıştır.³ Bunun anlamı Türkiye'de en az onbir milyon kadının fiziksel ya da cinsel şiddete uğradığı ya da uğramakta olduğudur.⁴ Bu rakamlara diğer şiddet biçimleri ya da diğer aile fertlerinden görülen şiddet dahil değildir.

Çalışmada ayrıca cinsel ya da fiziksel şiddete uğramış kadınların sadece yüzde sekizinin herhangi bir kurum, sivil toplum örgütü ya da başka bir destek kaynağına başvurduğu ortaya çıkmıştır.⁵ 2009 yılında yapılan bir başka akademik çalışmaya göre kadınların sadece yüzde üçü yaşadıkları aile içi şiddeti muhtar, polis, jandarma, avukat ya da savcıya anlatmıştır.⁶

² Avrupa Konseyi, "Stocktaking study on the measures and actions taken in Council of Europe member States to combat violence against women" (*Avrupa Konseyi üye Ülkelerinin kadına yönelik şiddetle mücadele için aldıkları tedbirler ve faaliyetlerin envanter çalışması*), 2006, s.8.

³ Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, ICON-Institut Public Sector GmbH ve BNB Danışmanlık, "Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması", Ocak 2009, özet rapor Şekil 4, <http://www.ksgm.gov.tr/Pdf/siddetarastirmaozetrapor.pdf> (erişim tarihi 26 Şubat 2011).

⁴ Son tahminlere göre Türkiye'de 15-60 yaş arasında toplam 26,162,757 kadın bulunmaktadır. Bu yaş grubu 15-65 yaş arası kadınlarla görüşen Hacettepe Üniversitesinin yaptığı çalışmadan daha küçüktür, bu nedenle belirtilen tahminler daha muhafazakar rakamlardır. Bu grubun %42'si 10,988,357 kadın demektir. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/tu.html#>

⁵ Ibid., s. 89.

⁶ Ayşe Gül Altınay ve Yeşim Arat, "Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddet," 2009, s. 80, <http://www.kadinayoneliksiddet.org/downloads/TurkiyedeKadinaYonelikSiddet.pdf> (erişim tarihi: 27 Şubat 2011).

Eşitsiz Statü

Kadınların yaşadığı şiddetin oranı ve yardım talep etmedeki tereddütleri Türkiye toplumundaki eşitsiz statüleriyle doğrudan ilintilidir.

2007'den bu yana kadınlar mecliste sadece yüzde dokuz oranında temsil ediliyor⁷ ve ülke çapındaki yaklaşık 3,000 belediye başkanının sadece 27 tanesi kadın.⁸ Ücretli iş gücünün %27'si kadınlardan oluşuyor.⁹ Türkiye'de gelir getiren bir işle meşgul olan kadınların oranı %19 ve bu sayı doğuda yaklaşık %10 oranında.¹⁰ Devletin yayınladığı yeni okur yazarlık oranlarına bakıldığında kadınla erkek arasında büyük bir oransızlık görülüyor: Türkiye'de okuma yazma bilmeyen 4,7 milyon kişinin 3,8 milyonu kadın.¹¹ 2010 yılında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın 2010 Küresel Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi'nde Türkiye 83. sırada – “yüksek insani gelişme” grubundaki ülkeler içinde sondan üçüncü ve 2008 endeksine göre altı basamak düşmüş durumda.¹²

Reformlar ve Sivil Toplumun Çabaları

Son yıllarda Türkiye kadının insan hakları alanında önemli yasal reformlar hayata geçirdi. Bunlar arasında 1998 Ailenin Korunmasına Dair Kanun, 2001'de değiştirilen Türk Medeni Kanunu ve 2004-5 tarihli Türk Ceza Kanunu'nda yapılan iyileştirmeler (bir sonraki bölümde detaylı olarak incelenmektedir).

Türkiye'nin 1987'de başlayan AB adaylık sürecinde yasalarda reform yapmaya yoğunlaşan Türkiye devleti, yaptığı değişiklikler nedeniyle takdiri hak ediyor. Ancak kadın haklarının korunmasının güçlendirilmesiyle ilgili reformlar kadın hakları örgütlerinin kadın haklarında ulusal düzeyde yapısal iyileştirme yapılması için yürüttükleri kampanyalar sayesinde gerçekleştirildi. Bu örgütler arasında Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler Derneği, KA-

⁷ Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu (UNECE), toplumsal cinsiyet istatistik veritabanı, <http://w3.unece.org/pxweb/dialog/Saveshow.asp?lang=1> (erişim tarihi: 19 Aralık 2010).

⁸ Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Türkiye'de Kadının Durumu, 2010, s.29
http://www.ksgm.gov.tr/Pdf/trde_kadinin_durumu_2011_subat.pdf (erişim tarihi: 4 Mart 2011) İngilizce haber
<http://www.hurriyetdailynews.com/n.php?n=nearly-4-million-turkish-women-illiterate-2011-02-01> (erişim tarihi: 4 Mart 2011).

⁹ Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi 2010, <http://hdr.undp.org/en/statistics/gii/> (erişim tarihi: 19 Aralık 2010).

¹⁰ Ayşe Gül Altunay ve Yeşim Arat, Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddet, Alan Araştırması 2009, Tablo 8, <http://www.kadinayoneliksidet.org/downloads/TurkiyedeKadinaYoneliksidet.pdf> (erişim tarihi: 27 Şubat 2011).

¹¹ Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Türkiye'de Kadının Durumu, 2010, s. 10, in Turkish
http://www.ksgm.gov.tr/Pdf/trde_kadinin_durumu_2011_subat.pdf (erişim tarihi: 4 Mart 2011) İngilizce haber
<http://www.hurriyetdailynews.com/n.php?n=nearly-4-million-turkish-women-illiterate-2011-02-01> (erişim tarihi: 4 Mart 2011).

¹² Ibid. Endeks toplumda kadının statüsünü etkileyen ya da belirten bir dizi unsuru temel alır. Bu unsurlar: anne ölümleri oranları, ergenlikte doğurganlık oranları, parlamentodaki milletvekili oranı, en az ortaöğrenim görmüş nüfus, işgücüne katılım oranı, doğum kontrolünün yaygınlık oranı, en az bir kez doğum öncesi muayene yaygınlığı ve ehil sağlık görevlisi eşliğinde yapılan doğumlar.

DER, Mor Çatı, KAMER, Van Kadın Derneği, Kadın Koordinasyonu ve TCK Kadın Platformu'nun diğer bileşenleri sayılabilir. Bu ortak çabalara ek olarak yerel düzeyde de güçlü avukat ve aktivist grupları kadınlara pratik destek vermek için çalışıyor. Kadınları polise ve hastaneye götürülen, kadınları mahkemelerde temsil eden ve ülke çapında yasal değişikliklerin kadınların hayatında pratiğe geçmesi için uğraşanlar bu kişiler.

Aile İçi Şiddetle İlgili Çalışan Devlet Kurumları

Resmi olarak Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nün koordinatörlüğünde bazı devlet birimleri kadına yönelik şiddete karşı mücadelede rol oynuyorlar.¹³ Adalet Bakanlığı yargıdan, İçişleri Bakanlığı polis ve kısmen jandarmadan (kolluk) ve Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu da sığınma evlerinin birçoğuyula olan yerlerde diğer destek hizmetlerinden sorumlu.

Türkiye'de iller iki ayrı kamu idaresi altında örgütlenmiş durumda: valilik (merkez tarafından atanalar) ve yerel yönetimler veya belediyeler (halk tarafından seçilenler). Her ilde bir valilik bulunuyor. Vali ildeki en yetkili devlet görevlisi ve (toplam 81 adet olan) illerdeki milli eğitim müdürlüğü, sağlık müdürlüğü, sosyal hizmetler müdürlüğü ve emniyet müdürlüğü gibi diğer devlet kurumlarından sorumlu. Belediyeler de vatandaşlara hizmet veriyor ve kendi sığınma evlerini ve sosyal hizmet birimlerini oluşturabiliyorlar.

Diğer Ülkelerin Hukuk Sistemlerinde Sivil Koruma Tedbiri Uygulamasının Evrimi

Amerika Birleşik Devletleri, Birleşik Krallık, Hollanda, Avusturya ve Polonya gibi birçok ülke yetkililerin - kolluk veya mahkemeler - koruma tedbiri ya da geri durma kararı çıkarması için sistemleri yürürlüğe sokmuştur. Uluslararası camiada koruma kararları aile içi şiddetle mücadelede temel unsur olarak görülür. Adli kovuşturma ve boşanma işlemlerinden ayrı olarak bu emirler kocanın evden uzak durması ve mağdura ya da çocuklarına şiddet uygulamaması talimatını verir. Sisteme bağlı olarak bu tedbirler taraflardan yalnızca birinin başvurusu üzerine acil durumlarda kolluk veya yargı yetkilisi tarafından belirli bir süre için veya hukuk usullerine uygun yapılan bir duruşma sonrası sürekli olarak verilebilir. Sivil koruma (geri durma) kararının temel amacı geçmişte yaptığı fiili cezalandırmak değil gelecekte zarar vermesini engellemektir.¹⁴ Bu tedbirler mağdura da ne yapacağını düşünmesi

¹³ “Çocuk ve Kadınlara Yönelik Şiddet Hareketleriyle Töre ve Namus Cinayetlerinin Önlenmesi İçin Alınacak Tedbirler” konulu 2006/17 sayılı Başbakanlık Genelgesi, Haziran 2006.

¹⁴ J. Reid Meloy et.al., “Domestic protection orders and the prediction of subsequent criminality and violence toward protectees,” (*“Aile içi koruma emirleri ve sonrasında koruma altındakilere yönelik şiddet ve suç işleme öngörüsü?”*), *Psychotherapy*, Sayı 34, Kış 1997, s. 447.

için bir olanak sağlar ve kocanın da tehdit ve sindirme yoluyla adli kovuşturma ya da boşanma sürecini engellemeye kalkışmasını önler.

1997 yılında BM Genel Kurulunda koruma emirleri modelini teşvik eden bir karar kabul edildi: “Devletin anayasasına uygun olarak kurulmuş Mahkemeler kadına yönelik şiddet vakalarında koruma ve geri durma tedbiri çıkarmaya yetkilidir; bu tedbirler failin evden çıkarılması, mağdur ve diğer etkilenecek taraflarla failin evin içinde ve dışında irtibatının kesilmesi ve bu emirlerin ihlal edilmesi durumunda ceza uygulanmasını içermektedir.”¹⁵

Koruma kararı verecek olan hakimin kadının hayatı ve sağlığına yönelik tehlikenin varlığına dair kanıtlarla davalının – şiddet uygulamakla suçlanan ancak henüz bunun sabit görülmesi için mahkemeye çıkmamış kişi - hakları arasında denge gözetmesi gerekir. Ülkeler bu dengenin kurulabilmesi için uğraş vermektedir ve taslağı hazırlanmış olan Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi bu konuda rehberlik etmektedir:

Yakın tehlike durumlarında aile içi şiddet mağdurunun güvenliğini sağlamanın en etkili yolu mağdur ile fail arasında fiziksel mesafe koymaktır. Birçok durumda bu, ikisinden birinin belli bir süre için birlikte yaşadıkları haneyi terk etmesi ya da failin mağdurun evinden ayrılmasıyla sağlanır. Sıklıkla yanında kendisine bağımlı çocukları bulunan mağdura, çok az kişisel eşyayla ve belirsiz bir süreliğine alelacele bir sığınma evi ya da başka bir yer arama külfetini yüklemek yerine, yasa yapıcılar mağdurun evde kalabilmesi için failin evden çıkarılmasının önemli olduğunu değerlendirmektedir.¹⁶

Türkiye kendi koruma kararı sistemini gözden geçirmeye devam ederken hem mağdurun hem de davalının haklarının korunmasına dair diğer ülke örneklerine bakabilir. Halen kullanılmakta olan acil durumlarda çözüm üretmeye yönelik tedbirlerden, kalıcı ve uzun vadeli koruma tedbirlerine yönelmeyi düşünüyorsa davalının mahkemeye çıkarılmasıyla ilgili daha net kurallar tesis etmeyi değerlendirmelidir. Diğer bazı hukuk sistemlerinde bu prosedür bütüncül koruma kararı sisteminin bir parçası olarak yer almaktadır.

¹⁵ “Suçun Önlenmesi ve Ceza Adaleti Alanında Kadına Karşı Şiddetin Ortadan Kaldırılması İçin Model Strateji ve Pratik Önlemler” BM Genel Kurulu’nun 12 Aralık 1997 tarih ve 52/86 nolu Kararı tavsiyesi.

¹⁶ Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi Taslağı, Açıklayıcı Memorandum, madde 52, http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/violence/documents_en.asp (erişim tarihi: 5 Nisan 2011).

II. Yasal reformlar ve Eksiklikler

Projeler harika ama daha kalıcı bir sisteme ihtiyacımız var. Hükümetin daha kararlı ve istikrarlı davranması gerekiyor.

—Filiz Kerestecioğlu, avukat, İstanbul, 12 Kasım 2010

Türkiye hükümetinin aile içi şiddete tepkisi çelişkiler, kazanımlar ve eksikliklerle dolu. Bunları aşağıda inceleyeceğiz.

Bir yanda Meclis ceza kanunu ve medeni kanunda ayrımcı hükümleri kaldıran ve “namus” adına işlendiği iddia edilen cinayetlerde ceza indirimini iptal eden önemli değişiklikler yapıyor; öte yanda kanunlardaki eksiklikler hala duruyor ve kolluk görevlileri aile içi şiddet mağdurlarını korumak yerine aile birliğinin korunmasına önem veriyorlar.

Bir diğer aykırılık da hükümetin kurduğu ve Türkiye’de kadın haklarıyla ilgili çalışmalarını koordine etme görevi verdiği Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü’nün bütçesinin düşüklüğü, Ankara dışında bir ofisi bulunmaması ve aile içi şiddet yasalarının nasıl uygulandığını izleme yetkisinin bulunmaması.

Hükümetin aile içi şiddete ve kadın haklarına yönelik bu istikrarsız cevabı, kadının değişen rolleri hakkında toplumun çelişik duygularını yansıtıyor. Bir savunucunun dile getirdiği gibi, Türkiye’de birçok kişi “kadının yükselişinin ailenin düşmesi” anlamına geldiğine inanıyor.¹⁷

4320 Sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun: Belirsizlikler ve Eksiklikler

Türkiye 1998 yılında kabul ettiği 4320 Sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanunla (“4320 Sayılı Kanun” ya da “koruma kanunu”)¹⁸ kişiyi aile içi şiddetten korumak için sivil mekanizmalar öneren öncü ülkeler arasında yerini aldı.

Bu kanunla (2007’deki değişikliklerle) oluşturulan koruma kararı sistemine göre aynı çatı altında yaşadığı bir aile bireyinden şiddet gören kişi doğrudan ya da savcılık aracılığıyla bir aile mahkemesinden emir çıkartılmasını talep edebilir. Aile mahkemesi hakimi azami altı ay süreli

¹⁷ İnsan Hakları İzleme Örgütü’nün Ankara’daki Başkent Kadın Platformu direktörü ve çalışanlarıyla yaptığı görüşme, 7 Haziran 2010.

¹⁸ 4320 Sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun (“4320”), kabul tarihi Ocak 1998, http://www.ksgm.gov.tr/kanun_4320.php (erişim tarihi: 30 Aralık 2010).

bir koruma kararı çıkartabilir ve bu emirde davalının şiddet ve korkuya dayalı söz ve davranışlarda bulunmaması, evi terk etmesi, mağdur ve çocuklarının ev ya da okulundan uzak durması, mağdurun mallarına zarar vermemesi veya mağdurla iletişime geçmemesi, silahlarını teslim etmesi ya da evde alkol ya da uyuşturucu madde kullanmaması gibi tedbirler bulunabilir. Bu emir yeni bir ihlal söz konusu olduğunda altı aylığına yenilenebilir.¹⁹ Hakim “uygun göreceği” benzeri başka tedbirlere de hükmedebilir ve kusurlu eşin mağdura nafaka ödemesini emredebilir. Kadın olağanüstü tehlikeli bir konumda olduğundan temel amaç bu kararın en fazla bir iki gün içinde çıkarılmasıdır.

Uygulama olarak kadın polise başvurabilir; bu durumda polis bir risk değerlendirme formu doldurarak kadına koruma işleminin nasıl işleyeceğini anlatmalıdır. Mart 2008’de yayınlanan 4320 sayılı Kanunun uygulama yönetmeliğinde bu mekanizmanın detayları anlatılmakta, kolluk görevlilerinin kararın uygulanıp uygulanmadığını, gerekirse haftada bir evi ziyaret ederek izlemesi gerektiğini ve koruma kararı çıkartılması için hiçbir bedel talep edilmemesini belirtmektedir.²⁰

Yasa ve yapılan değişikliklere göre koruma emirleri evli çift ayrılmış olsa bile şiddet kullanan eş, çocuk ya da aynı çatı altında yaşayan diğer aile bireyleri için çıkarılabilir.²¹

Ancak yasaı uygulamakla görevli olan yetkililer arasında, koruma kararlarıyla ilgili olarak kimin eş ya da diğer “aile” bireyleri sayılacağına dair farklı görüşler bulunuyor. Bu görüş farklılığı da birçok kadın için şiddete karşı korumaya erişimi esasen piyangoya dönüştürerek yasanın etkinliğini zayıflatıyor.

Bu hükmün en dar anlamda yorumlanması sonucunda, koruma kararının yalnızca medeni kanuna uygun evli çiftler için uygulanabileceği, oldukça yaygın olan ve yasal olarak tanınmayan²² dini nikahla evlenmiş kişiler²³ içinse etkili olamayacağı tehlikesi bulunuyor. Yasanın daha liberal yorumlanması boşanmış ve sadece dini nikahla evlenmiş olan kadınların da koruma kararlarına erişimini sağlayacaktır.

¹⁹ 4320 Sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanunun Uygulanması Hakkında Yönetmelik, Resmi Gazete 26803, Mart 2008, madde. 14(1).

²⁰ Ibid., madde. 15(3)(a).

²¹ 4320 sayılı kanun ve 2007 tarihli 5636 sayılı değişiklik. 2007 değişikliği yasanın “eşlerden birinin veya çocukların veya aynı çatı altında yaşayan diğer aile bireylerinden birinin veya mahkemece ayrılık kararı verilen veya yasal olarak ayrı yaşama hakkı olan veya evli olmalarına rağmen fiilen ayrı yaşayan aile bireylerinden biri” için geçerli olduğunu belirtir.

²² İnsan Hakları İzleme Örgütü’nün Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Müdür Yardımcısı Fatma Karakoç ile yaptığı görüşme, Ankara, 10 Kasım 2010.

²³ Dini nikahın ne kadar yaygın olduğuna dair net istatistik yok. Diyarbakır’daki bir başsavcının gayri resmi olarak yaptığı tahminlere göre Türkiye’de resmi nikahlı olanlar %95 civarında, ama bu oran güneydoğu’da %65’e düşüyor. İnsan Hakları İzleme Örgütü’nün başsavcı Durdu Kavak’la yaptığı görüşme, Diyarbakır, 16 Haziran 2010.

Bazen aynı şehirde ve hatta aynı adliye sarayındaki savcılar, hakimler ve kolluk görevlileri arasında kimlerin koruma kararı kapsamına girdiği konusunda fikir ayrılığı bulunabiliyor. Birçok hakim İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne, koruma kararına uygunluk açısından takdir yetkilerini oldukça sık kullandıklarını ve bu sayede boşanmış, evli olmayan ya da dini nikahla evlenmiş kadınlar için de koruma kararı çıkartabildiklerini söyledi. Ancak İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün görüştüğü bazı savcılar böyle bir takdir yetkisinin bulunmadığını ve yasanın yalnızca resmi nikahla evlenmiş eşler için uygulanabileceğini ifade etti. Örneğin Van başsavcısı İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne şöyle demiştir:

Bu aile koruma yasası; o yüzden de aile yoksa koruma da yok. Yasa sadece evli olan kişilere uygulanır. Evlenmeden birlikte yaşamaya iyi gözle bakılmaz, o yüzden bu kişiler başvuramaz. Birlikte yaşayan çiftler sosyal hizmetlere gidebilir.²⁴

Diyarbakır'da, koruma kararı süreciyle ilişkili üç ana yetkiliyle yapılan görüşmelerde her biri uygunluk konusunda farklı yanıtlar verdi. Diyarbakır'dan bir aile hakimi İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne "4320 sayılı kanunu, çiftler birlikte yaşıyorsa, dini nikahlı olanlara da uyguluyoruz" dedi.²⁵ Diyarbakır baş savcısı ise "Çiftlerin [resmî] nikahlı olmaması halinde -belki Ankara'daki biri için mümkündür ama- [4320 nolu] yasada yazılı olmadığı için burada uygulamıyoruz... Kişisel olarak yasada yer alması gerektiğini düşünüyorum ama yazmadığı için biz de uygulamıyoruz" dedi.²⁶ Aynı şehirdeki bir polis karakolunda konuştuğumuz komiser ise "[4320 sayılı] yasada 'evli' demiyor, o yüzden diğerlerine de uygulanabilir. Sadece dini nikah olsa bile usul aynıdır" dedi.²⁷

İnsan Hakları İzleme Örgütü, koruma ihtiyacı olmasına rağmen vakalarıyla ilgilenen yetkililerin yasayı dar yorumlaması nedeniyle koruma kararı çıkartamayan birçok kadın olduğunu belgeledi. Örneğin, avukatının anlatımına göre, İzmir'de yaşayan 22 yaşındaki Pınar A. "yerlerde sürüklendi, rızası dışında başkalarına cinsel ilişki için sunuldu ve çocuğunun gözü önünde erkeği [erkek arkadaşı] ve [erkek arkadaşının] annesinden dayak yedi. Pınar'ın erkek arkadaşı dört yaşındaki kızını kaçırdı ve Pınar'ı ölümle tehdit etmeye devam etti."²⁸ Hem kendisi hem de kızı için koruma kararı çıkartılması için iki defa başvuruda bulundu.

²⁴ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün başsavcı Mustafa Alper'le yaptığı görüşme, Van, 14 Haziran 2010.

²⁵ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün aile mahkemesi hakimi Cemile Çalışgan'la yaptığı görüşme, Diyarbakır, 16 Haziran 2010.

²⁶ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün başsavcı Durdu Kavak'la yaptığı görüşme, Diyarbakır, 16 Haziran 2010.

²⁷ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün emniyet müdürü, karakol amirleri ve Yenişehir ve Bağlar polis memurlarıyla yaptığı görüşme, Diyarbakır, 16 Haziran 2010.

²⁸ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Pınar A.'nın avukatı Nazan Sakallı'yla yaptığı görüşme, İzmir, 10 Haziran 2010.

Mayıs 2010'da İzmir aile mahkemesi başvurularının ikisini de evli olmadığı için reddetti. Bir ilişkileri ve ortak çocukları vardı ama nikahlı değillerdi.²⁹

Van'da yaşayan 22 yaşındaki Gülşah S. de koruma kararı için başvurdu ama dini nikahlı olduğu için başvurusu reddedildi.³⁰ Kocasının ailesinin evine taşınan Pınar ailenin birçok üyesi tarafından dövüldü, tecavüze uğradı, aç bırakıldı ve çocuğu öldürülmeye çalışıldı. Gülşah şunları anlattı:

[Kayınpederim] birçok kez bana sahip oldu. Beni aç bıraktılar. Bir defasında karnım çok fena ağrıdığı için hastaneye gittim. Doktor bana 'açlıktan ölüyorsun, o yüzden' dedi... Hamile kaldığımda beni kürtaj olmam için zorladılar, sonra da kız olduğunu görünce bebeği öldürmeye çalıştılar. Şimdi de bebeği benden almaya çalışıyorlar ama ne yapacaklar ki onunla?"³¹

Gülşah 2010 yılı başlarında evden kaçtı ve şimdi Van'da annesiyle yaşıyor. Haziran 2010'da görüştüğümüzde, kocasının ailesinin çocuğun velayetini almak için hala uğraştığını ve iki ay önce koruma kararı için başvurduğunu ama Van aile mahkemesinin resmi nikahı olmadığı gerekçesiyle başvuruyu reddettiğini söyledi.³²

Kırklı yaşlarında olan Zelal K.'nin de koruma kararı başvurusu reddedildi, onun gerekçesi de boşanmış olmasıydı. Zelal üç çocuğuyla birlikte İstanbul'da yaşıyor ve sekiz yıl önce boşanmış.³³ Boşandığı eşi aynı sokakta evin karşısında yaşayan eski kocası Ocak 2008'de bir gün Zelal evden çıktığında kolundan yakalamış. İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne devamını söyle anlattı:

Beni tuttu, ben "Bırak beni" diye bağırınca bana vurmaya başladı. Etrafta birçok insan vardı ama kimse birşey yapmadı. Saçımdan tutup ağzımı kapattı ve beni eve sürükledi. İçerde bana tekme attı, yere düştüm... Evde neyim var neyim yoksa herşeyi kırdı, bütün sandalyeleri, resimleri, herşeyi. Sonra da üstümdekileri çıkarıp bana tecavüz etti.³⁴

²⁹ Ibid.

³⁰ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Gülşah S.'yle yaptığı görüşme, Van, 15 Haziran 2010.

³¹ Ibid.

³² Ibid.

³³ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Zelal K.'yle yaptığı görüşme, İstanbul, 12 Haziran 2010.

³⁴ Ibid.

Zelal yarıçıplak bir halde kaçmayı başarıp iki ayrı karakola gitti. İkisinden de “yanlış karakola geldin”den “Neden bizi bunlarla rahatsız ediyorsun”a kadar farklı sebeplerle geri çevrildi.³⁵ Sonunda bir savcıyla görüşmeyi başardı. Savcı boşanmış olduğu için koruma kararı başvurusunu almayı reddetti.³⁶

Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü genel müdür yardımcısı İnsan Hakları İzleme Örgütü’ne şöyle dedi:

Bu kanunla [4320] büyük yol kat ettik ama uygulamaya ve pratikte neye ihtiyaç olduğuna odaklanmamız lazım... Yasanın diğer kadınları da kapsayacak şekilde değişebilmesi lazım, ne de olsa yasalar toplum için yapılır.³⁷

Bazı avukatlar koruma kararı çıkartılması için aranan uygunluk kriterlerinde kadınlar arasında ayrımcılık yapılmaması gerektiğini savunurken Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) gibi uluslararası sözleşmelerine referans yapıyor. Ancak bazı hakimler bu argümanı dikkate almıyor. Bir tanesi “Bizim yaşamız bu ülkenin yasalarıdır, bize böyle şeylerle gelmeyin”, bir diğeri ise “uluslararası hukuk geleneklerimiz için geçerli değildir” demiştir.³⁸ Oysa Anayasanın 90. maddesine göre usulüne uygun olarak yürürlüğe konmuş uluslararası sözleşmeler kanun hükmündedir ve ulusal yasalar bunlara aykırı olamaz.³⁹

Başka hakimler ise evli olmayan başvurular için koruma kararı çıkartırken bölgesel ve uluslararası hukuku temel almaktadır. İstanbul’da oldukça ses getirmiş bir davanın hakimi “Her ne kadar taraflar resmen evli olmasalar da, bu maksatla birlikte yaşamakta” olduklarına hükmetmiştir.⁴⁰ Avrupa ve uluslararası insan hakları standartlarına gönderme yaparak “Türkiye’nin uluslararası hukuk uyarınca kadınları şiddetten koruma yükümlülüğü vardır” demiştir.⁴¹

³⁵ Ibid.

³⁶ Ibid.

³⁷ İnsan Hakları İzleme Örgütü’nün Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü müdür yardımcısı Fatma Karakoç’la yaptığı görüşme, Ankara, 10 Kasım 2010.

³⁸ Bir hakimin bir görüşme sırasında İnsan Hakları İzleme Örgütü’yle ilişkili avukat Habibe Yılmaz Kaynar’a yaptığı yorum, İstanbul, 12 Kasım 2010.

³⁹ Anayasanın 90. Maddesi şöyledir: “Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası anlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz.”

⁴⁰ Koruma kararı, Kadıköy, İstanbul, 1 Mart 2005, kopyası yazarda bulunmaktadır.

⁴¹ Ibid.

Ceza Kanunu ve Medeni Kanun Reformları

Türkiye geçtiğimiz on beş yıl içinde medeni kanunda ve ceza kanununda, çoğu kadın haklarına dair önemli kazanımlar getiren dikkate değer değişiklikler yaptı.

Reformlardan önce Türkiye yasaları evlilik kurumunda erkeklere üstünlük veriyor, namus cinayetlerinde ceza indirimine olanak sağlıyor ve kadınları birçok mülk hakkından mahrum bırakıyordu. Bu reformlar neticesinde Türkiye Medeni ve Ceza Kanunlarında artık aşağıdaki unsurlar yer almaktadır:

- Ceza Kanununda toplumsal cinsiyet eşitliği genel ilkesi,⁴²
- “Töre” adına işlenen cinayetlerde ceza arttırımı, (“namus” cinayetlerine ceza indirimi sağlayan önceki hükümlerin yerine)⁴³
- Her ne kadar aile içi şiddeti düzenleyen ayrı bir madde olmamasına rağmen yeni Ceza Kanunu’nun 96. maddesi eşinin ya da aile bireylerinin eziyet çekmesine yol açan kişilerin üç ila sekiz yıl hapis cezasına çarptırılacağını düzenler. Ceza Kanununun 232. maddesi ise aynı konutta yaşayan kişilerden birine kötü muamelede bulunan kişiye bir yıla kadar hapis cezası öngörür.⁴⁴
- Hukuka aykırı biçimde genital muayene yasağı,⁴⁵
- İntihara teşvik için kriminal cezalar,⁴⁶
- Aile içi tecavüz için kriminal cezalar,⁴⁷
- Her iki eş için mal rejimi konusunda eşit haklar,⁴⁸
- Evli çiftler için çocuğun velayetinde eşit haklar ve anne babanın evli olmadığı durumlarda velayetin otomatikman anneye verilmesi.⁴⁹

⁴² Türk Ceza Kanunu Madde 2(1) ve 3 (2).

⁴³ Türk Ceza Kanunu Madde 82.

⁴⁴ Türk Ceza Kanunu Madde 96 ve 232.

⁴⁵ Türk Ceza Kanunu Madde 287. Ancak hakim kararıyla genital inceleme hala yasal.

⁴⁶ Türk Ceza Kanunu Madde 84.

⁴⁷ Türk Ceza Kanunu Madde 102.

⁴⁸ Türk Medeni Kanunu Madde 202.

⁴⁹ Türk Medeni Kanunu Madde 336 ve 337.

Naile Erdaş

Savcılar değiştirilmiş Ceza Kanunu’nu namus cinayetleri işlemiğ kişileri yargılamak için kullanabilmektedir. 2009 yılında Van’da bir hakim 16 yağındaki Naile Erdağ’ı öldürmekten aynı aileden beğ kişiye ömür boyu hapis cezası verdi. Erdağ tecavüz sonucu hamile kalmığ, ancak ğiddetli bağağrısıyla hastaneye gittiğinde doktorlar tarafından fark edilinceye kadar durumunu saklamıştı. Ailesi kızlarını geri almak için doktorlara rüğvet teklifinde bulunup, tehdit ettiklerinde, doktorlar Naile’yi hastanede tutmaya karar verdiler ve durumu polis ve savcılığa bildirdiler. Doğumdan bir hafta sonra, babasının kızına hiçbir zarar vermeyeceğine dair söz vermesi üzerine savcı Erdağ’ı eve geri gönderdi. Ama eve gittikten birkaç saat sonra erkek kardeği tarafından silahla öldürüldü.

Namus cinayeti “aile meclisinin” kararıyla alındığı için tüm aile yargılandı.

Yasalardaki Eksiklikler

Her ne kadar önemli olsa da, bu reformlar hiç de sorunsuz değil. Örneğin Ceza Kanunu reformu “namus” ve “töre” suçlarıyla ilgili bir belirsizliğe neden oldu. Yeni Ceza Kanunu’nda “namus” kelimesini yerine “töre” kavramı kullanılıyor ve bu da neyin töre sayılacağı ve bu hükmün “töre” adına işlenen cinayetleri cezalandırırken namus cinayetlerini de kapsayıp kapsamayacağı konusunda bir karışıklığa yol açıyor.⁵⁰ Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına Dair Komite (CEDAW) bu belirsizlikle ilgili kaygılarını dile getirmiştir:

Ceza Kanunu’nda “namus cinayeti” yerine “töre cinayeti” tabirinin kullanılması, kadınlara karşı bu tür suçlar işlemiş olan faillerin daha az etkin yargılanmasına ve daha hafif cezaya çarpıtılmasına yol açabilir.⁵¹

Ayrıca hala Ceza Kanunu’nda yeralan bir hüküm, cinayet sebebi olarak aile namusunu koruduğunu söyleyen failin cezasının indirilmesi için kullanılabilir: Madde 29 cinayet cezalarında ceza indirimi uygulanması için “tahrik” unsurunun dikkate alınacağını belirtir.⁵²

⁵⁰ Türk Ceza Kanunu Madde 82.

⁵¹ Kadınlara Yönelik Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi Nihai Yorumları: Türkiye, para.363, 15 Şubat 2005, http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/cdrom_cedaw/EN/files/cedaw25years/content/english/CONCLUDING_COMMENTS_ENGLISH/Turkey/Turkey%20-%20CO-5.pdf (erişim tarihi: 30 Aralık 2010).

⁵² Madde 29 “(1) Ceza Sorumluluğunu Kaldıran veya Azaltan Nedenler, Haksız tahrik”: “(1) Haksız bir failin meydana getirdiği hiddet veya şiddetli elemin etkisi altında suç işleyen kimseye, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası yerine onsekiz yıldan yirmidört yıla ve müebbet hapis

Savunucular İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne bu maddenin bazen lezbiyen, gey, biseksüel ve trans bireylerin cinayet davalarında kullanıldığını söyledi.⁵³ Yasanın bu şekilde haksız kullanılmasının düzeltilmesi gerekir.

Şiddetle Mücadele Programları

Türkiye'de kadına yönelik şiddetle ilgili ilerleme yalnızca hukuki düzlemle sınırlı kalmadı: son yıllarda bazı devlet kurumları, STKlar ve medya kuruluşları konuyla ilgili programlar ve kampanyalar başlattı. Örneğin Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü ve Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA) futbolcuların halktan “kadına yönelik şiddeti sona erdirmelerini” istemesini sağlayarak kadına yönelik şiddet konusunda kamuoyunun dikkatini çeken bir kampanya yaptı.⁵⁴ Hürriyet gazetesi de aktif bir rol üstlendi ve etkisini kullanarak konuyu gündeme getirdi ve aile içi şiddete uğramış kadınlara 24 saat hukuki ve psikolojik destek veren bir acil destek hattı kurdu.

KSGM ayrıca polis memurları, yargı mensupları ve sağlık çalışanlarına eğitimler veriyor ve aile içi şiddetle mücadeleye desteği arttırmak amacıyla dini görevlilerle birlikte çalışıyor.⁵⁵ Çabalarının sonuç verdiği anlaşılıyor. KSGM müdür yardımcısının İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne söylediği gibi: “Burada çalıştığım 17 yıl boyunca büyük değişikliklere tanık oldum. Artık polis bize akıl danışıyor, onları eskisi gibi zorlamamıza gerek kalmadı.”⁵⁶ Ama henüz çözülememiş önemli bir soruna da parmak bastı: “Şiddete neden olan kalıp yargılar hala mevcut. Bir dönüşüme ve sıfır-tolerans politikasına ihtiyacımız var.”⁵⁷

4320 Sayılı Aile Kanunu Hakkında Değişiklik Önerileri

7 Mart 2011 günü Adalet ve Kalkınma Partisi milletvekili Fatma Şahin Ailenin Korunması Hakkında Kanun'da değişiklik yapılması için bir kanun teklifi verdi. Türkiye'deki kadın örgütleri ile yapılan yoğun görüşmelerin ardından verilen bu önerinin amacı:

cezası yerine oniki yıldan onsekiz yıla kadar hapis cezası verilir. Diğer hâllerde verilecek cezanın dörtte birinden dörtte üçüne kadar indirilir.”

⁵³ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Kadın Dayanışma Vakfı ile yaptığı görüşme, 8 Haziran 2010. Türkiye'de LGBT bireylere yönelik, şiddetten korunma tedbiri almadaki sorunlar dahil hak ihlalleri ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün “Kurtuluşumuz İçin Bize Bir Yasa Gerek”: Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet, Cinsellik ve İnsan Hakları” başlıklı raporu: <http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/turkey0508tuweb.pdf>

⁵⁴ Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, “Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı 2007-2010”, <http://www.ksgm.gov.tr/Pdf/kadinayonelikaleicisiddetmucadeleulusaleyemplan.pdf> (erişim tarihi: 7 Şubat 2011).

⁵⁵ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün KSGM müdür yardımcısı Fatma Karakoç ile yaptığı görüşme, Ankara, 10 Kasım 2010.

⁵⁶ Ibid.

⁵⁷ Ibid.

...şiddete uğrayan veya şiddete uğrama tehlikesi bulunan: kadınların, çocukların, eşlerin, nişanlıların, yakın ilişki içinde yaşayanların, nişanlılık veya evlilik birliği ya da beraberliği herhangi bir sebeple sona ermiş olan bireylerin veya diğer aile bireylerinin...⁵⁸

şiddetten korunmasıdır.

Önerilen taslak yasada aile mahkemesi hakiminin koruma kararı verebileceği, mahkemenin mesai saatleri dışında ya da koruma kararının gecikmesinde sakınca olan hallerde savcının acil koruma kararı vererek kolluğa önce sözlü olarak bildirebileceği, daha sonra yazılı olarak hakime iletebileceği yer almaktadır. Daha sonra bu karar en yakın zamanda mahkeme tarafından onaylanacaktır. Taslak yasada koruma kararında ele alınan vaka ile ilgili belirli detaylara yer verilmesi; koruma kararının değiştirilmesi veya sona erdirilmesi, nafaka düzenlemeleri ve koruma kararını ihlal eden bireyin mahkeme kararıyla gözaltına alınması ve altı aya kadar hapis cezası verilebileceğine dair hükümler yer alıyor.

Ayrıca koruma kararlarında, mümkün olduğu hallerde nafaka ya da İçişleri Bakanlığı tarafından karşılanan maddi destek ve barınma ile ilgili hükümlerin yer alması da öngörülüyor. Kanun teklifinde kadının barınma yerinin gizli tutulması gerektiğine dair bir hüküm de bulunuyor. Savcılıklarda şiddetten koruma bürosu kurulması ve yeterli personel verilmesi ve kolluk kuvvetlerinde (polis ve jandarma) de benzer birimlerin kurulması de kanun teklifinde yer alan maddeler arasında.

Her ne kadar yeni yürürlüğe girmiş olsa da, savcılıklarda kurulmuş denetimli serbestlik ve yardım merkezi, koruma kararlarının uygulanıp uygulanmadığını izlemekten ve korunan kişiye maddi ve psikolojik destek sağlamaktan sorumlu olacaktır. Kurumlararası koordinasyon ve hükümlerin etkin uygulanmasından KSGM sorumlu olacak ve KSGM, İçişleri, Adalet Bakanlıkları ve SHÇEK temsilcilerinden oluşan bir komisyonu koordine edecektir.⁵⁹

Raporun kaleme alındığı sırada değişiklik önerisi Adalet Komisyonu dahil çeşitli meclis komisyonlarına sunulmuştu. İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne Milletvekili Fatma Şahin'in ofisi tarafından, yasanın 12 Haziran 2011 tarihinde yapılacak olan genel seçimlerden önce mecliste kabul edilmesi için uğraşmayı hedeflediği bildirildi.

⁵⁸ Kanun teklifine Türkiye Büyük Millet Meclisi websitesinden ulaşılabilir, <http://www2.tbmm.gov.tr/d23/2/2-0886.pdf> (erişim tarihi: 21 Mart 2011)

⁵⁹ Ibid.

Şahin'in değişiklik önerisini sunmadan kısa bir süre önce Barış ve Demokrasi Partisi milletvekili Sabahat Tuncel'in verdiği bir öneri de dahil olmak üzere, Ailenin Korunması Hakkında Kanun'da değişiklik yapılması için daha önce de bazı girişimler olmuştu. Tuncel'in önerisi de Şahin'inkine benzer hükümler içeriyordu ve çeşitli meclis komisyonlarında değerlendirilmişti.⁶⁰

Türkiye yasal reformlara devam ederken hem mağdur hem davalının haklarının korunmasını dikkate almalıdır. Bunun için kalıcı ya da uzun süreli koruma kararları çıkartma olasılığına olanak veren değişiklikler düşünülebilir. Bu durumda mahkemede bir duruşma yapılması gerekliliği davalının hukuk usullerine uygun yargılanma hakkını koruyacak ve diğer ülke uygulamalarıyla uyumlu olacaktır.

⁶⁰ Kanun teklifine Türkiye Büyük Millet Meclisi websitesinden ulaşılabilir, <http://www2.tbmm.gov.tr/d23/2/2-0881.pdf> (erişim tarihi: 15 Mart 2011).

III. Koruma Kanunu'nun Uygulanmasındaki Eksiklikler

Savcılığa gidip oradaki sekretere başıma gelenleri anlattığımda savcının yanında oturup çay içen bir adam bana “niye buraya gelip kocan hakkında konuşuyorsun, kocana dön, evine dön” diye bağırmaya başladı.

—Hamiyet M., Van, 15 Haziran 2010.

Şiddetten korumaya ilişkin yasal çerçevede kuşkusuz bir iyileşme sağlandı. Ancak bu bölümde görüleceği gibi, yasanın uygulanmasında ciddi eksiklikler bulunuyor.

2009 yılında akademisyenler tarafından gerçekleştirilen büyük ölçekli bir çalışma Türkiye genelindeki kadınların yüzde 57'sinin, Doğu'daki kadınların ise yalnızca yüzde 35'inin Ailenin Korunmasına Dair Kanun'dan haberdar olduğunu ortaya koydu.⁶¹ Yasayı duyan kadınların ise sadece yüzde 7,5'i bu yasadan faydalanmıştı.⁶²

İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün araştırması, koruma kararından haberdar olan kadınların bile yardım ve koruma alabilmede engellerle karşılaştığını ortaya koyuyor. Araştırma aynı zamanda koruma talebiyle kadınların başvurduğu polis, savcı ya da hakimlerin kadınları şiddete uğradığı koşullara geri gönderdiği, barışmaları için zorladığı, tıbbi rapor talep ettiği ya da süreci ciddi bir biçimde geciktirdiklerine de işaret ediyor. Sonunda bir hakim koruma kararı çıkarsa da polisin uygulamayı izlemesinde ciddi eksiklikler bulunuyor.

Şiddetin Bildirilmesinin Önündeki Engeller

Aile içi şiddet vakalarında aile bireyleri ya da eşler çoğu zaman kadınları içlerinde buldukları koşullardan kurtulup yardım talep edemeyecek derecede fiziksel, psikolojik ya da ekonomik olarak kontrol etmektedir. Kadınlar İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne yardım istemekte tereddüt ettiklerini; zira kendi ya da tanıdıkları kişilerin deneyimlerinin polisin onları geri çevireceğine inanmaya sevk ettiğini anlattılar.

Nüfusun büyük bir bölümün Kürt olduğu Güneydoğu Anadolu'da ise uzun yıllardır süregelen çatışma süreci devlete ve polise karşı büyük bir güvensizlik oluşmasına katkıda bulunmuş; bu durum da kadınların uğradıkları şiddeti bildirmelerinin önündeki bir diğer

⁶¹ Ayşe Gül Altınay ve Yeşim Arat, Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddet, 2009, Tablo 36, <http://www.kadinayoneliksidet.org/downloads/TurkiyedeKadinaYoneliksidet.pdf> (erişim tarihi: 27 Şubat 2011).

⁶² Ibid, 37. Tablo.

engeli teşkil etmiştir. Bazı yerleşim birimlerindeki Türkçe okuma ya da yazması olmayan Kürt kadınları koruma kararı alınması için dilekçe yazmakta zorlanmaktadır. Son olarak, bu kararları alan aile mahkemelerinin de çalışma saatleri kısıtlıdır ve mahkemeler eğitilmiş ve uzman personel eksikliği çekmektedir.

Ailelerin Kadınlar Üzerindeki Fiziksel, Psikolojik ve Ekonomik Kontrolü

21 yaşındaki Aslı I. Van iline yakın bir köyde yaşayan bir Kürt kadını. Aslı 2009 yılında evlenip eşinin ailesinin yanına yerleştiği andan itibaren şiddete maruz kaldı. Hanedeki 10 kişinin tamamı Aslı'ya bir şekilde şiddet uyguladı.⁶³ Şiddetli mide ağrıları çektiği zaman, eşinin ailesi Aslı'yı eve kapattı ve Aslı kayınpederinin koluna kendisinin ne olduğunu bilmediği bir sıvı enjekte etmesinden sonra güçsüz düşüp hastalandı. Aile Aslı'yı aynı zamanda inşa ettikleri bir ev için bütün gün boyunca taş ve kereste taşımaya zorladı.

Aslı'nın kayınpederi Aslı'yı su borusu, hortum ve çekiçle "sabah akşam" dövdü.⁶⁴ Aslı'nın burnunu ve kolunu kırıp yakındaki hastaneye gitmesine de engel oldu. Aslı'yı sık sık hayvanların tutulduğu ağıla kapatan kayınpeder, en sonunda "seni buraya oğlum için değil, kendi zevkim için de getirdim" dedikten sonra Aslı'ya tecavüz etti. Aslı kendisiyle yaptığımız görüşmede bizlere "çok kirli, çok kilolu, ve çok sertti. Kendi kendime dedim ki ya o beni öldürecek, ya da ben kendimi" dedi.⁶⁵ Aslı'nın ailesi yaşananları öğrendikten sonra birkaç kez eve gitti ve nihayetinde Aslı'yı kurtarmayı başardı. Aslı şimdi annesi ve yedi kardeşiyle birlikte yaşıyor. Eşinin ailesi Aslı ve ailesini tehdit etmeyi hala sürdürüyor.

Eşinin ailesi tarafından kapatılıp tutsak edildiğinde Aslı ne polisten ne de savcıdan yardım isteyebildi. Oradan kurtulduğunda ise Aslı'nın babası ailesinin hayatından endişe ettiği için Aslı'ya sessiz kalması için baskı yaptı. Aslı ancak kayınpederinin eve gelip kolunu yakmasından sonra polise gidebildi. Aslı'nın Türkçe okuyup yazması yok ve bu dili çok az konuşabiliyor. Ancak yine de bir kadın grubundan yardım alabildi. Polis kayınpedere Aslı'dan uzak durmasını söyledi, ancak tutuklamadı. Aslı'ya koruma kararı aldırması için savcılığa gitmesini tavsiye ettiler ve Aslı da Mayıs 2010 tarihinde savcılığa başvurdu. Ancak Aslı'nın bize aktardığı üzere:

⁶³ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Aslı L. ve annesi ile yaptığı görüşme, Van, 16 Haziran 2010.

⁶⁴ Ibid.

⁶⁵ Ibid.

Savcılığa gittim ama oradan bir daha haber alamadığım gibi, kayınpederim de evimize gelmeye devam etti. Ben yardım alamadan kayınpederim beni ya da kardeşlerimden birini öldürür mi?⁶⁶

Şiddet uygulayan kişilere olan ekonomik bağımlılık da birçok kadın ve kız çocuğunu yardım talep edebilmekten alıkoymuyor. Kadınların büyük bir bölümünün, kendilerine şiddet uygulayan kişiler olmaksızın kendilerini ya da çocuklarını geçindirebilmesinin bir yolu bulunmuyor ve aileler de kızlarını her zaman maddi olarak desteklemiyor. Örneğin Deniz F. hamileyken kendisine şiddet uygulayan kişiden ayrılamayacağını biliyordu⁶⁷ ve İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne şunları aktardı:

Kendime ve bebeğime bakabilmemin imkanı yoktu. Aileme kocamın deli olduğunu, beni dövdüğünü ve hatta üzerimde şok tabancası bile kullandığı söylediğimde bana destek olmadılar. “Bebeğin var, olan biteni unut, kocandır” dediler. Ne gidecek bir yerim ne de çalışacak imkanım vardı. Kapana kısılmıştım.⁶⁸

4320 sayılı Kanun mağdurların ekonomik açıdan bağımlı olmaları meselesini ele almak için mahkemelere şiddet uygulayan kişinin mağdura nafaka ödemesini hükmedebilme imkanı tanır. İncelediğimiz bazı vakalarda nafaka ödenmesine karar verilmiş, ancak bu nafakaların ödenmesinin izlenmesi yapılmamıştı. Sözü edilen bu vakaların hiçbirinde de nafaka ödenmedi.⁶⁹ Mahkemeler ayrıca şiddet uygulayan kişinin maddi durumunu göz önünde bulundurarak nafaka talebini reddedebilir.⁷⁰ Koruma kararı için başvuruda bulunan bir kadının, ödemesi emredilen ya da ödenen mali destekle ayakta kalması pek mümkün değildir. Bu durum koruma kararı için başvuruda bulunulmasının önündeki engellerden biridir. Aile içi şiddet mağdurlarıyla çalışan bir avukat “şikayette bulunmamanın temel sebebi korku değil; maddi imkanların yokluğu ve kadınların kendilerini idame ettirmeleri yönünde umutlarının olmamasıdır” dedi.⁷¹

⁶⁶ Ibid.

⁶⁷ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Deniz F. ile yaptığı görüşme, İstanbul, 12 Haziran 2010.

⁶⁸ Ibid.

⁶⁹ Örneğin İstanbul'da verilen bir koruma kararı kocanın eşine ayda 300 TL ödemesine hükmederken, Diyarbakır'da alınan üç kararda 250 TL ve 300 TL talep edilmiştir. Kararların birer kopyası İnsan Hakları İzleme Örgütü'nde mevcuttur.

⁷⁰ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün avukat Habibe Yılmaz Kayar'la yaptığı görüşme, İstanbul, 12 Kasım 2010.

⁷¹ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Yerel Gündem 21 ile yaptığı görüşme, Diyarbakır, 17 Haziran 2010.

Hakim nakafa ödenmesine hükmetse bile, şiddet uygulayan kişinin maaşına haciz kararı konulması yalnızca söz konusu kişinin bir kamu kurumunda çalışması halinde mümkün.⁷² Diyarbakır'da karakolda görev yapan bir komiser İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne polislerin eşlere koruma kararı yürürlükte olduğu sürece kadınlara ödeme yapmalarını söylediğini belirtti; ancak İnsan Hakları İzleme Örgütü şiddet uygulayan kişilerin nafaka ödemeye mecbur bırakıldığı tek bir vaka bulamamıştır.⁷³

Devlet Yetkililerine Karşı Duyulan Şüphe ve Güvensizlik

Polise duyulan güvensizlik Türkiye'de oldukça yaygın ve bu durum yaşadıkları şiddeti bildirmek isteyen kadınların önündeki en temel engellerden biri. Van'ın küçük bir köyünde yaşayan ve kocasından yirmi yıldan uzun bir süredir acımasızca şiddet gören 40 yaşındaki Hamiyet M. İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne şunları anlattı:

Polise birkaç kere gittim. İlk ikisinde beni geri gönderdiler. Sonra hastaneye gittiğimde oradaki polis bana kızıp “biz hep seninle mi uğraşacağız” diye bağırды. Bu olaydan sonra hiçbir polise güvenmedim çünkü başıma nelerin gelebileceğini ona anlatmıştım, ama o hiçbirşey yapmadı.⁷⁴

Aile içi şiddete maruz kaldığında polis tarafından geri çevrilen Hamiyet gibi kadınların öykülerini duyan diğer kadınlar da doğal olarak polise gitmeyebiliyor. Diyarbakır'dan dört çocuk annesi ve 40 yaşındaki Gülşen F. İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne “Kocam çok sert değildir. Yalnızca kavga ettiğimizde bana vurur” dedi.⁷⁵ Kendisiyle yapılan bir sonraki görüşmede ise Gülşen F. kocasının kendisine sık sık tecavüz ettiğini ve dövdüğünü anlattıktan sonra şöyle devam etti: “Polise hiç gitmedim çünkü sadece bizi barıştırmaya çalışacaklarını biliyorum. Daha önce gidip de hiçbir sonuç alamayan o kadar çok kadın tanıyorum ki.”⁷⁶

Nüfusun büyük bir bölümünün Kürt olduğu yerleşim yerlerinde, aile içi şiddete uğramış kadınların devlet yetkililerine karşı duyduğu güvensizliğin bir bölümü Türk ordusu ve Kürdistan İşçi Partisi (PKK) arasında ülkenin Doğu ve Güneydoğu illerinde on yıllardır süren çatışmadan kaynaklanıyor. Bu çatışma sürecinde on binlerce asker, PKK üyesi ve sivil

⁷² Ibid.

⁷³ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Emniyet Genel Müdürü, Yenişehir ve Bağlar karakol amirleri ve polis memurlarıyla yaptığı görüşme, Diyarbakır, 16 Haziran 2010.

⁷⁴ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Hamiyet M. ile yaptığı görüşme, Van, 15 Haziran 2010.

⁷⁵ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Gülşen F. ile yaptığı görüşme, Diyarbakır, 17 Haziran 2010.

⁷⁶ Ibid.

hayatını kaybetti. 1990'lı yıllarda insan hakları örgütleri devlet güçlerinin gerçekleştirdiği düşünülen binlerce zorla kaybedilme ve faili meçhul cinayet vakasını belgelediler.⁷⁷

Diyarbakır Belediye Başkanı Osman Baydemir İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne şöyle dedi:

Kadınların yalnızca yüzde onu polise gidebilirken, polise gidenlerin yüzde doksanı da bir şekilde yeniden ihlale maruz kalıyor...Polise gidip herhangi bir koruma alamayan o kadar çok kadın var ki.⁷⁸

Bir sığınma evi ve kadın merkezi kuran Bağlar Belediye Başkanı da benzer bir biçimde “Kürt kadınına göre polis güvenli bir yer değil...Siyasi meseleler sosyal meselelere de yansıyor” dedi.⁷⁹

Dil Engeli

Bazı azınlık gruplarına mensup kadınlar, özellikle de her zaman Türkçe konuşamayan Kürt kadınları, hükümetin aile içi şiddet konusunda sunduğu hizmetlere erişmeye çalışırken dil engeliyle karşılaşılıyor. Kürt nüfusun yoğun olduğu yerleşim birimlerinde bile aile mahkemelerinde ve polis ve jandarma karakollarında her zaman nitelikli bir tercüman bulunmuyor. Van başsavcısı İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne aile mahkemesinin aile içi şiddet davalarını ele almada önemli iyileşmeler gerçekleştirdiğini anlattı.⁸⁰ İnsan Hakları İzleme Örgütü başsavcıya özel olarak Kürt kadınlarına yönelik hizmetlerin neler olduğunu sorduğunda ise, Başsavcı bu davalara ve kadınların güvenliği meselesini önemseydiğini ve sekreterlerin bazen gayri resmi olarak tercümanlık yaptığını belirtti. Ancak Kürtçe dilinde sistematik bir çeviri sağlanmadığını belirterek “Kürtçe zaten bir dil değil” dedi.⁸¹

Diyarbakır'daki polis memurları İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne dil farklılıklarının ciddi bir sorun yaratmadığını aktardılar. Bir polis “Burada bölgeden, dili konuşabilen memurlar var, hiç Türkçe bilmeyen kadınların sayısı da çok değil” dedi.⁸² Ancak bölgedeki örgütler ve

⁷⁷ Bkz. Türkiye İnsan Hakları Vakfı'nın yıllık insan hakları raporları, <http://www.tihv.org.tr/index.php?turkiyeinsan-haklari-raporu>; “Türkiye'deki Kürtler: İnfazlar, Kaybedilmeler ve İşkence” (İnsan Hakları İzleme Örgütü, Mart 1993); “Türkiye: Yargısız İnfazlar”, ve aralarında “Türkiye: Göç Ettirilmiş ve Yüzüstü Bırakılmış: Türkiye'nin Başarısız Köye Dönüş Programı”, İnsan Hakları İzleme Örgütü, Ekim 2002, <http://www.hrw.org/en/node/78636> de bulunduğu Kürtlerin ülke içinde yerinden edilmelerine ilişkin raporlar (Tümü için erişim tarihi: 7 Şubat 2011).

⁷⁸ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Diyarbakır Belediye Başkanı Osman Baydemir'le yaptığı görüşme, 16 Haziran 2010.

⁷⁹ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Bağlar Belediye Başkanı Yüksel Baran'la yaptığı görüşme, 17 Haziran 2010.

⁸⁰ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Van Cumhuriyet Başsavcısı Mustafa Alper'le yaptığı görüşme, Van, 14 Haziran 2010.

⁸¹ Ibid.

⁸² İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Emniyet Genel Müdürü, Yenişehir ve Bağlar karakol amirleri ve polis memurlarıyla yaptığı görüşme, Diyarbakır, 16 Haziran 2010.

avukatlar bunun aksini dile getirdi. Van Kadın Derneği başkanı bizlere Türkçe konuşamayan, okuyamayan ya da yazamayan ve şiddete maruz kalan kadınların yetkililerle iletişimde engellerle karşılaştıklarını belirtti.⁸³

Diyarbakır'da ya da Van'da büyümüş kadınlar Türkçe konuşabilirken, köylerin zorla boşaltıldığı 1990'lı yılların başlarında uzak kırsal bölgelerden kentlere göç eden binlerce kadın için aynı durum söz konusu değil. Şırnak, Siirt, Hakkari, Mardin, Batman ve Urfa gibi illerde birçok yetişkin kadın sadece Kürtçe konuşabiliyor. Siirt, Mardin ve Urfa gibi illerde yoğun olan Arap azınlık grubu mensubu kadınların anadili de Arapça.

İnsan Hakları İzleme Örgütü Türkçe konuşamadıkları için koruma almada ciddi gecikmeler yaşayan kadınlarla görüşti. Örneğin kayınpederinin evinde mahpus tutulan Kürt kadını Aslı I. Türkçe bilmediği için yardım isteyememişti.⁸⁴ Annesi bizlere Kürtçe olarak, Türkçe bilmemesi ve polisten korkması nedeniyle yetkililerden yardım istemenin kendisi için imkansız olduğunu anlattı.⁸⁵

Aile Mahkemelerine Erişimin Kısıtlı Olması

Aile mahkemelerindeki personel eksikliği ve aile hakimlerinin 9 -5 mesai saatleri bazı bölgelerde şiddeti bildirmenin önünde engel teşkil ediyor. Bu durum kadınların başvurularının kayda alınması için bile günlerce beklemesine neden oluyor.⁸⁶ Sistem, aile mahkemeleri arasında değişiklik gösteriyor. Van'daki başsavcı 24 saat nöbetçi bir savcı bulunduğunu belirtse de⁸⁷, koruma kararını aynı süre içinde onaylayacak bir hakim bulunmuyor.

Zelal K. aile mahkemesinin çalışma saatleri nedeniyle koruma kararını gecikmeli olarak alabilen kadınlardan biri. Zelal K. eski eşinin kendisine tecavüz edip dövmesinin ardından zaten İstanbul'da iki karakol tarafından geri çevrilmişti ve 2008 senesinde bir sivil toplum kuruluşunun yönlendirmesiyle aile mahkemesi savcılığına başvurdu.⁸⁸ Zelal K.şunları anlattı:

⁸³ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Van Kadın Derneği kurucu üyesi Zozan Özgökçe ile yaptığı görüşme, Van, 15 Haziran 2010.

⁸⁴ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Aslı I. ve annesiyle yaptığı görüşme, Van, 16 Haziran 2010.

⁸⁵ Ibid.

⁸⁶ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün UNFPA Ankara Toplumsal Cinsiyet Programı Koordinatörü Meltem Ağduk'la yaptığı görüşme, 11 Kasım 2010.

⁸⁷ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Van Cumhuriyet Başsavcısı Mustafa Alper'le yaptığı görüşme, Van, 14 Haziran 2010.

⁸⁸ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Zelal K. ile yaptığı görüşme, İstanbul, 12 Haziran 2010.

Artık bir başka makama daha gidecek halim kalmamıştı ama yine de savcuyu görmeye aile mahkemesine gittim. Cuma günü gitmiştim ve savcı bana “Pazartesi günü tekrar gelin” dedi.⁸⁹

Şiddet İhbarlarına Polis ve Jandarmanın Tepkisi

Polis “eski kocanın sana tecavüz ettiğini bana anlatmaya utanmıyor musun? Sana neden inanayım ki?” dedi.

—Zelal K. İstanbul, Haziran 12, 2010

Kolluk güçleri çoğu zaman aile birliğinin korunmasına öncelik veriyor ve cezai soruşturmaları başlatmak ya da kadınlara koruma kararı çıkartmalarında yardımcı olmak yerine dayak yemiş kadınları kendilerine şiddet uygulamış kişiyle barışmaya zorluyor. İnsan Hakları İzleme Örgütü bu eğilimin araştırma için ziyaret ettiği her şehirde var olduğunu belgeledi.

Belgelenen vakaların büyük bir bölümünde polis memurları ya da jandarma görevlileri kadınları şiddet uygulayan eşlere ya da ailelere geri göndermiş ya da çifti barışmaya zorlamak için kocayı karakola çağırmıştır. Bazı vakalarda da polis şiddete maruz kaldığını bildirmeye gelen kadınları, kendisine veya çocuklarına yine şiddet uygulandığı şikayetiyle tekrar tekrar geri gelmelerine rağmen, defalarca geri göndermiştir.

Meslek içi eğitimler ve kamu baskısı yoluyla kolluk güçlerinin yasaya dair farkındalıklarının artması gibi bir takım alanlarda önemli ilerlemeler kaydedilmiş olsa da, şiddet mağduru kadınların şikâyetlerinin ve emniyetlerinin ciddiye alındığına güvenebilmesi için kat edilecek uzun bir yol var.

Akdeniz bölgesinde yaşayan ve üç çocuk annesi olan 32 yaşındaki Songül, İnsan Hakları İzleme Örgütü’ne şunları aktardı:

Evliliğimi sürdürebilmek için defalarca çabaladım, ama kocam beni dövüp kontrol etmekten hiç vazgeçmedi. Cep telefonumu kırdı, dışarıyla olan bütün irtibatımı kesti ve karnımı tekmeledi. En kötüsü de büyük oğlumu dövmesiydi. Diğer çocuklarımı korumayı başarabildim.⁹⁰

⁸⁹ Ibid.

⁹⁰ İnsan Hakları İzleme Örgütü’nün Songül S. ile yaptığı görüşme, Ankara, 10 Kasım 2010.

Songül'e yönelik şiddet 1999 senesinde başladı ve önce Adana, sonra da 2010'da Ankara'da bir sığınma evi bulabilene dek devam etti. Sonuncusu 2011 yılının başında gerçekleşen üç ayrı olayda, Songül yaşadığı şiddeti bildirmek ve koruma alabilmek için polise gittiğinde kendisine verilen cevap kocasına dönmesiydi.⁹¹

Antalya'da yaşayan ve otuzlu yaşlarında üç çocuk annesi, boşanmış bir kadın olan Fatma S. 2010 yılının başında Ankara'ya kaçtı ve İnsan Hakları İzleme Örgütü kendisiyle görüştüğünde belediyeye ait bir sığınma evinde kalıyordu.⁹² Eski kocası Fatma S.'yi ve küçük çocuklarını sekiz yıl boyunca dövmüştü. Fatma S. İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne eski kocasının sivri bir sopayla kendisine vurması sonucu alında oluşan yara izini gösterdi ve sonra şunları söyledi:⁹³

Antalya'da polise gidip yardım etmeleri için yalvardım. Onlara hastaneden aldığım raporu gösterdim ama onlar kocamı aradılar ve onun anlattıklarına inandılar. Kocam polise “merdivenlerden düştüğümü” söyledi. Onlar da bana kocana dön dediler.⁹⁴

Aslen Ukraynalı olan Masha M. ise vatandaşlık ve ikamet durumu nedeniyle büsbütün baştan savılan kadınlardan biri. Masha M. bizlere Türk kocasının kendisine nasıl cinsel ve fiziksel şiddet uyguladığını anlatıp, yüzündeki izleri, ayağındaki alçıyı ve kırık kaburgalarını gösterdi.⁹⁵ Masha M. ayrıca 2010 senesinin başında koruma alabilmek için çabaladığını; ancak hem polisin, hem savcının hem de hakimın kendisine “Ülkene geri dön. Seninle mi uğraşacağız?” dediklerini de aktardı.⁹⁶ Masha'nın elinde (kocası el koyduğu için) herhangi bir kimlik bulunmuyordu ve kocasından ardı arkası kesilmeyen ve oldukça ciddi tehditler almaya devam ediyordu.

Diyarbakır'da kadınlara koruma kararı çıkartabilmeleri için yardım sağlayan belediye sosyal hizmet görevlileri polisin çoğu zaman “ailenin birliğini” önde tutarak kadınları caydırdığını anlattı. Bir görevli İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne şunu aktardı: “Polis bize ‘Kocasıdır döver. Mesele aile içinde halledilmedi’ dedi.”⁹⁷

⁹¹ Ibid.

⁹² İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Fatma S. ile yaptığı görüşme, Ankara, 10 Kasım 2010.

⁹³ Ibid.

⁹⁴ Ibid.

⁹⁵ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Masha M. ile yaptığı görüşme, İstanbul, 12 Haziran 2010.

⁹⁶ Ibid.

⁹⁷ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Diyarbakır Belediyesi Sosyal Hizmetler Birimi (DİKASUM) direktörü ve personeli ile yaptığı görüşme, 16 Haziran 2010.

Kırsal bölgelerde görev yapan jandarma mensupları da dayak yemiş kadınlara koruma kararı almalarında yardımcı olmak yerine, kendilerine şiddet uygulayan kişilerle barışmaya zorluyor ya da basitçe şikayetlerini görmezden geliyor. Trabzon’da aile içi şiddet vakaları konusunda çalışan bir baro üyesi “[jandarma görevlileri] çok genç ve bu tür konularda eğitimsiz ve deneyimsizler. ‘Kocandır, ne bekliyordun ki?’ gibisinden cümleler duyuyoruz” diye aktardı.⁹⁸

Selma E.’nin iki oğlu var ve Aksaray’ın bir köyünde doğup büyüdü. 17 sene önce evlenen Selma E. evliliğinin ilk haftasından başlayarak yirmi yıllık evliliği boyunca kocasından şiddet gördü.⁹⁹ Şimdilerde bir gözü görmüyor, kafatası iki yerinden çatlak ve sırtı da ağır bir biçimde zarar görmüş durumda. Selma E. İnsan Hakları İzleme Örgütü’ne sonuncusu 2009 yılında olan yardım alabilme çabalarını şöyle anlattı:

Birkaç kez jandarmaya gittim ama hiçbirşey yapmadılar. Yalnızca orada oturup dinlediler ve başlarından savdılar... Geçen sene komşularım belediye başkanına içinde bulunduğum durumu anlattılar. O da jandarma aracılığıyla beni aldırıp Ankara’ya getirtti.¹⁰⁰

Polise ve jandarmaya giderlerken kadınlara eşlik eden sivil toplum kuruluşları da bizlere aldıkları yanıtları aktardı. Diyarbakır’daki iki grup, İnsan Hakları İzleme Örgütü’ne görevlilerin kadınlara, özellikle de uğradıkları şiddeti birden fazla defa bildirdiklerinde, kaba davrandıklarını ve neden tekrar geldiklerini sorduklarını söyledi.¹⁰¹

Gereken izleme ve eğitimle polisin ve jandarma görevlilerinin aile içi şiddete yönelik tutum ve davranışlarında ilerlemeler kaydedildi. Örneğin ikisi kadın yedi polis memuru ve bir komiserle Diyarbakır’daki bir karakolda gerçekleştirilen toplantıda İnsan Hakları İzleme Örgütü eğitimin ve aile içi şiddet konusundaki duyarlılığın yaratabileceği farkı, en azından görünüşte, gözlemledi. Memurlar bizlere aile içi şiddet mağdurlarına dağıttıkları, haklarını anlatan broşürleri gösterdi. Memurlar aynı zamanda koruma kararı usulleri konusunda da gayet bilgiliydi.¹⁰² Aile içi şiddet mağdurlarıyla görüşmede kullanılan özel odayı gösterdiler ve mağdurların karşı karşıya buldukları tehditin düzeyini anlayabilmeleri için risk

⁹⁸ İnsan Hakları İzleme Örgütü’nün bir avukatla yaptığı görüşme (İsmi gizli tutuldu), Trabzon, 9 Haziran 2010.

⁹⁹ İnsan Hakları İzleme Örgütü’nün Selma E. ile yaptığı görüşme, Ankara, 10 Kasım 2010.

¹⁰⁰ Ibid.

¹⁰¹ İnsan Hakları İzleme Örgütü’nün Selis ve EPIDEM temsilcileriyle yaptığı görüşme, Diyarbakır, 17 Haziran 2010.

¹⁰² İnsan Hakları İzleme Örgütü’nün Emniyet Genel Müdürü, Yenişehir ve Bağlar karakol amirleri ve polis memurlarıyla yaptığı görüşme, Diyarbakır, 16 Haziran 2010.

değerlendirme formlarını nasıl doldurduklarını açıkladılar. Teorik olarak bu tür tedbirler önemli ve övgüye değer bir niteliktedir.

Ancak, İnsan Hakları İzleme Örgütü Diyarbakır'da aile içi şiddete maruz kalan ve polisten hakları olan desteği alamayan kadınlardan çelişkili mesajlar aldığı için, bu konuda temkinli olmakta fayda var.

Hakim ve Savcıların Rolü

Şiddete uğrayan bir kadın ilk aşamada polise gider; polis de onu koruma kararı başvurusunda bulunması için aile mahkemesine yönlendirmesi gerekir. Kadınlar bu kararın alınması için savcılığa da başvurabilirler. 4230 sayılı Kanun'da 2007 yılında yapılan değişiklik savcıların koruma kararı sürecini re'sen başlatabilmesine imkan sağlamaktadır.¹⁰³ Savcı söz konusu başvuruyu aile hakimine iletir; hakim de kabul ya da red kararı verir. Karar daha sonra savcılığa tevdi edilir ve savcılık kararın uygulanmasını polis marifetiyle izler.¹⁰⁴

Bu bölümde kadınların sürecin bu aşamasında karşılaştıkları sorunlar ortaya konuluyor. Örneğin karar alma süreci acil bir koruma kararı için ziyadesiyle uzun olabiliyor; savcılar bazen bu yöndeki bir talebi hakime intikal ettirme ya da süreci re'sen başlatmada isteksiz davranıyor; hakimler de talebi değerlendirme konusunda çok yavaş olabiliyor. Yaygın bir diğer sorun da aile hakimlerinin koruma kararı çıkartmak için gerekli olmayan tıbbi veya başka tür delilleri talep edebilmesidir.

Aile Mahkemelerinin İsteksizliği ve Karar Alma Sürecinin Yavaşlığı

Koruma kararı, aile içi şiddet riskinin yakın tehlike olduğu durumlarda alınması gereken acil bir önlemdir. Bu yüzden hızlı davranmak çok önemlidir ve savcılar ve hakimlerin yavaş hareket etmesi koruma kararlarının esas amacını boşa çıkarabilir. İnsan Hakları İzleme Örgütü savcı ve hakimlerin “aile meselelerine” müdahil olmalarındaki kayıtsızlıkları ve hatta isteksizlikleri nedeniyle iki günden altı aya kadar uzayan işlemler olduğunu belgelemiştir.

Bir savcı aile içi şiddet vakalarına müdahil olmakta neden bazen tereddüt ettiğini şöyle anlattı: “Yani tamam, kadın daha önce dövülmüş olabilir, ama şimdi yine beraberler ve biz müdahil olursak aile dağılabilir ve kocası şiddete daha çok başvurabilir. Kocasının bağımlı olduğunu biliyorsak birşeyler yapabiliriz.”¹⁰⁵

¹⁰³ 5636 sayılı Değişiklik, Madde 1.

¹⁰⁴ 4320 sayılı Kanun, Madde 2.

¹⁰⁵ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Diyarbakır Cumhuriyet Başsavcısı Durdu Kavak'la yaptığı görüşme, 16 Haziran 2010.

Diyarbakır Barosu Kadın Hakları Komisyonu'ndan bir temsilci ise İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne polisin ve savcılarının kadınlara yönelik davranışlarında çok büyük bir ilerleme kaydedildiğini, ancak savcılarının hala kadınlara, polise gidip yeni bir ifade vermesi ya da şiddet uygulayan kişiyle barışmasını söyleyerek koruma kararı çıkartılmasını geciktirdiğini söyledi. Temsilci “sorun savcılarda, tüm bunlar oldukça uzun zaman alıyor” diye de ekledi.¹⁰⁶

İnsan Hakları İzleme Örgütü ciddi gecikmelerin yaşandığı bazı vakalara da ulaştı. Bir kadın 10 Şubat 2005 tarihinde koruma kararı için başvurdu ve mahkemeden karar ancak 31 Mart 2005 tarihinde çıktı.¹⁰⁷ Bir başka kadın ise 7 Temmuz 2008 tarihinde yaptığı koruma kararı başvurusuna 28 Temmuz 2008 tarihinde cevap alabildi.¹⁰⁸ Diğer dava dosyalarında ise bazı başvuruların yetkisizlik yüzünden başka aile mahkemelerine devredildiği ve bunun da süreci uzattığı görüldü.¹⁰⁹

Eşinin ailesi tarafından bir köle gibi alıkonulan ve şiddet gören 21 yaşındaki Vanlı Kürt kadın Aslı I. kendisiyle görüşme yaptığımız sırada 40 gün önce savcılığa koruma kararı çıkartılması için başvurduğunu ancak hala bir yanıt alamadığını söyledi. Bu arada eşinin ailesi Aslı I.'yı tehdit etmeye devam ediyordu.¹¹⁰

Usule Aykırı Olarak Talep Edilen Deliller

Koruma kararı çıkartılmasının amacı gerçekleşmesi çok yakın ve muhtemel bir risk karşısında bireylere acil koruma sağlanmasıdır. Dolayısıyla kararın etkili olabilmesi ve hizmet etmesi amaçlanan sonuca ulaşabilmesi için hızla erişilebilir olması gerekir. Koruma kararının gerekli olduğunu sadece belge ya da maddi kanıtlarla doğrulatmak korumaya erişimi geciktirir.

Geçici koruma kararı çıkartmak acilen müdahale anlamına geldiği için, bir ceza duruşmasında ve hatta kalıcı sivil koruma veya mahkeme kararı alınması için gereken delil tespitine ihtiyaç yoktur. Hakkında koruma kararı çıkartılacak kişi için sonuçları - şiddete başvurmamak, evden geçici olarak çıkartılma ve bazı durumlarda tedbir nafakası ödemek gibi – ceza yargılamasının vereceği özgürlüğünden mahrum bırakılmak gibi bir hükümden daha hafiftir. Bu nedenle uygulanabilir hukuk kuralları ceza yargılamasından farklı olabilir.

¹⁰⁶ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Diyarbakır Barosu Kadın Hakları Komisyonu'nun iki üyesiyle yaptığı görüşme, 17 Haziran 2010.

¹⁰⁷ Koruma Kararı, Eyüp Aile Mahkemesi, 2005/71 (Bir nüshası İnsan Hakları İzleme Örgütü'nde mevcuttur).

¹⁰⁸ Koruma Kararı, Diyarbakır Aile Mahkemesi, 2008/522 (Bir nüshası İnsan Hakları İzleme Örgütü'nde mevcuttur).

¹⁰⁹ Koruma Kararı, Kadıköy Aile Mahkemesi, 2009/217 (Bir nüshası İnsan Hakları İzleme Örgütü'nde mevcuttur).

¹¹⁰ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Aslı I. ve annesiyle yaptığı görüşme, Van, 16 Haziran 2010.

Birleşmiş Milletler dünyadaki iyi uygulama örneklerini biraraya getirerek kadına yönelik şiddet konusundaki mevzuata dair bir el kitabı yayınladı. Koruma kararının verilmesindeki kanıt meselesi konusunda ise şöyle demektedir:

Mevzuat aşağıdaki hususları içermelidir:

- Koruma kararının verilmesi için şikayetçinin/mağdurun huzurda verdiği ifadesi, yeminli ifadesi ya da beyanı yeterli delil teşkil eder.
- Koruma kararının verilmesi için şikayetçinin/mağdurun huzurda verdiği ifadesinin, yeminli ifadesinin ya da beyanının ardından tıbbi, polis ya da diğer türlü bağımsız delil talep edilmemelidir.¹¹¹

Ailenin Korunmasına Dair Kanun da bu standarta uygun olarak başvuranın dilekçesi haricinde herhangi bir ispat külfeti getirmemektedir. Eğer bir birey şiddete maruz kalmış ve ihbar mağdurun kendisi tarafından ya da savcılık eliyle yapılmışsa, hakim olayın özgül koşullarını göz önünde bulundurarak koruma kararı verebilir.¹¹² 4230 sayılı yasanın gerekçesi de şöyle der:

Sulh Hukuk Mahkemesi mağdurların tekrar şiddete uğrama ihtimalini gözönüne alarak başvurusunun hemen ardından tanık ya da karşı tarafın dinlenmesine gerek olmadan bu kararı verebilecektir. Şiddete uğrayanların mahkemede şiddete uğrama ihtimallerini kanıtlama yükümlülüğü de bulunmamaktadır.¹¹³

Ancak İnsan Hakları İzleme Örgütü hakimlerin ve savcılarının koruma kararı sürecini sanki cezai bir süreçmiş gibi ele aldıkları ve acil koruma kararını vermeden önce genellikle tıbbi bir kanıt istedikleri ya da şiddet uyguladığı iddia edilen eşi ifade vermeye çağırdıkları bazı vakalar belgeledi.

Örneğin İnsan Hakları İzleme Örgütü İstanbul'da bir kadının 15 Aralık 2008 tarihinde koruma kararı talebiyle aile mahkemesine hakimine verdiği bir dilekçeyi inceledi. Dilekçede şunlar yazıyordu:

¹¹¹ Ekonomik ve Sosyal İşler Birimi, Kadınların Güçlendirilmesi Bölümü, "Kadına Yönelik Şiddete İlişkin Mevzuat El Kitabı", New York 2009, <http://www.un.org/womenwatch/daw/vaw/handbook/Handbook%20for%20legislation%20on%20violence%20against%20women.pdf> (erişim tarihi: 5 Nisan 2011), s. 48.

¹¹² 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun, 1. Fıkra.

¹¹³ 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun, Ocak 1998, Kanun gerekçesi.

Kızım dört yaşından beri babasının kendisine cinsel tacizde bulunduğunu anlattı. Bu yüzden babasının evde olmasını istemiyoruz... Kızım beş ya da altı yaşındayken babası onun yanına çıplak olarak uzanıp kızımın iç çamaşırını çıkarıyor ve kendi kendini tatmin ediyormuş. Bu durum devam etmiş. Şimdi babası eve geri dönmek istiyor ve ben de bu yüzden koruma kararı aldırarak istiyorum. Bana ve çocuklarıma zarar verdi, beni dövüp dudağımyı patlattı. Karakolda tıbbi raporum mevcuttur.¹¹⁴

19 Aralık tarihinde hakim bu dilekçenin üst tarafına “daha fazla belge ve delile ihtiyaç olduğundan duruşma yeni bir tarihe alınacak” ibaresini koydu.¹¹⁵ 3 Şubat 2009 tarihinde yapılan duruşmada anne ve kızı zanlının önünde ifade verdi ve kızı yaşadığı tacizi ayrıntılı bir biçimde anlatmak zorunda kaldı.¹¹⁶ Annenin avukatı İnsan Hakları İzleme Örgütü’ne şunları söyledi:

Ben hakimın dilekçeyi bile okumadığı ve pek düşünmeden bir kenara ittiği kanaatindeyim. Duruşmada şok olmuş gibiydi ve sonuçta koruma kararı verilmesine hükmetti. Ama bu karar ancak iki aya yakın bir gecikmeden ve ailenin boşuna boşuna travma yaşamamasından sonra alınabildi.¹¹⁷

Bazı kadınlar, avukatlar ve Diyarbakır Barosu Kadın Hakları Komisyonu’nun da aralarında bulunduğu kuruluşlar İnsan Hakları İzleme Örgütü’ne savcı ve hakimlerin bazen koruma kararı vermeden önce kanıt ya da tanık istediklerini aktardılar.¹¹⁸ Benzer bir görüşü dile getiren UNFPA da şunları söyledi:

Temel sorun hakimlerin koruma kararı kavramının acil önlem olduğunu algıyamamasından kaynaklanıyor olabilir. Bu karara ceza davası gibi baktıkları için çöpu zaman tıbbi delil talep edebiliyorlar. Bu konu hukuk fakültelerinde ele alınması gereken bir konu.¹¹⁹

¹¹⁴ Bakırköy Aile Mahkemesi’ne sunulan dilekçe, İstanbul, 15 Aralık 2008 (Bir nüshası İnsan Hakları İzleme Örgütü’nde mevcuttur).

¹¹⁵ Ibid.

¹¹⁶ Duruşma tutanağı, Bakırköy, İstanbul, 3 Şubat 2009 (Bir nüshası İnsan Hakları İzleme Örgütü’nde mevcuttur).

¹¹⁷ İnsan Hakları İzleme Örgütü’nün avukat Habibe Yılmaz Kayar’la yaptığı görüşme, İstanbul, 12 Kasım 2010.

¹¹⁸ Örneğin, İnsan Hakları İzleme Örgütü’nün İzmir Kadın Dayanışma Derneği’yle yaptığı görüşme, 10 Haziran 2010; İnsan Hakları İzleme Örgütü’nün Diyarbakır Belediyesi Sosyal Hizmetler Birimi (DİKASUM) ile yaptığı görüşme, 16 Haziran 2010; İnsan Hakları İzleme Örgütü’nün avukat Habibe Yılmaz Kayar’la yaptığı görüşme, İstanbul, 12 Kasım 2010.

¹¹⁹ İnsan Hakları İzleme Örgütü’nün UNFPA Ankara Toplumsal Cinsiyet Programı Koordinatörü Meltem Ağduk’la yaptığı görüşme, 11 Kasım 2010.

Koruma Kararlarının Uygulanmasının İzlenmesi

Koruma kararları ancak uygulandıkları zaman anlamlıdır; bu da kolluk kuvvetlerinin dikkat ve özenini gerektirir. Koruma kararının verilmesinin ardından polis ya da jandarma görevlileri başvurana söz konusu kararı bildirmek ve eve düzenli ziyaretler yapmakla yükümlüdür.¹²⁰ Failin karara uymadığının tespit edilmesi halinde ise kolluk kuvvetleri olayı araştırmalı ve cezai işlemlerin başlatılması için durumu savcılığa intikal ettirmelidir.¹²¹ Koruma kararına aykırı davranan eş ya da aile üyesi hakkında 3 aydan 6 aya kadar hapis cezası verilebilir.¹²²

Hükümet Mart 2008 tarihinde 4320 sayılı Kanunun uygulanmasına ilişkin yayınladığı yönetmelikte kolluk kuvvetlerinin koruma kararı alan kişinin bulunduğu konutu haftada bir kez ziyaret etmeleri gerektiğini belirtmiştir.¹²³ Önleyici nitelikteki bu kontroller mağdurun güvenliği için oldukça önemlidir. Şiddete başvuran birey, aleyhindeki kararı öğrenmesinin ardından yeniden şiddet uygulayabilir ya da karara uymamaya kararlı olabilir; ki, her iki durum da bu süreci özellikle riskli bir hale getirir. Hamiyet M.'nin kocası koruma kararını alınca yırtıp atmış ve uyguladığı şiddetin hem dozunu hem de sıklığını artırmıştı.¹²⁴ Hamiyet M. "polisten sonra kocam kızımı tehdit etmeye başladı ve beni daha büyük bir öfke ve hırsla daha fena dövdü. Çok tehlikeli günlerdi."¹²⁵

Diyarbakır Emniyet Genel Müdürü İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne kendi bölgesindeki polis memurların koruma kararı çıkarttırmış kişilerin evlerini ziyaret ettiklerini belirtti.¹²⁶ Ancak biz hem Diyarbakır'da hem ülkenin diğer illerinde kadınların koruma kararı alabildiği, ancak polisin uygulamayı izlememesi yüzünden kararın anlamsızlaştığı vakalar belgeledik. Diyarbakır'da 26 yıldır istismara maruz kalan Alev A. nihayet 2008 yılında kocası aleyhinde bir koruma kararı alabildi. Ancak kocası kararı yakıp Alev A.'ya "benden yalnızca öldüğünde ayrılabilirsin" dedi.¹²⁷ Polis kontrol amacıyla Alev'i hiç ziyaret etmedi, Alev dışarı çıkamadı. Görüşmenin yapıldığı tarihte şiddet dozu artarak devam ediyordu.

¹²⁰ 4320 Sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanunun Uygulanması Hakkında Yönetmelik, Resmi Gazete 26803, Mart 2008, madde 15.

¹²¹ 4320 Sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun, Ocak 1998, Madde 2.

¹²² Ibid.

¹²³ 4320 Sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanunun Uygulanması Hakkında Yönetmelik, Resmi Gazete 26803, Mart 2008, madde 15(3)(a).

¹²⁴ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Hamiyet M. ile yaptığı görüşme, Van, 15 Haziran 2010.

¹²⁵ Ibid.

¹²⁶ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Emniyet Genel Müdürü, Yenişehir ve Bağlar karakol amirleri ve polis memurlarıyla yaptığı görüşme, Diyarbakır, 16 Haziran 2010.

¹²⁷ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Alev A. ile yaptığı görüşme, Diyarbakır, 17 Haziran 2010.

Fatma Babatlı

Basında oldukça yer bulan bir vaka olan Diyarbakır'lı 7 çocuk annesi Fatma Babatlı, koruma kararını çıkartmasının ardından Kasım 2008 tarihinde öldürüldü. Fatma Babatlı ölümünden iki ay önce kocasının kendisini dövdüğü söyleyerek Diyarbakır Başsavcılığı'na şikayette bulundu. Diyarbakır Aile Mahkemesi kocası hakkında 6 ay evden uzaklaştırma kararı aldı. Ancak kocası Fatma Babatlı'yla irtibat kurmaya devam ederek Babatlı'ya birkaç kere daha saldırdı ve evini tarumar etti. Koruma kararının alınmasının ardından polis hiçbir aşamada kontrolde bulunmadı. Fatma Babatlı'nın şikayetinin ardından polis kocasını koruma kararını ihlal etmekten gözaltına alsa da, ertesi gün serbest bıraktı. Adam Fatma Babatlı'yı kısa bir süre sonra da öldürdü.

Babatlı olayında polis karara uyulup uyulmadığını kontrol etmeyi ihmal etti. Ancak İnsan Hakları İzleme Örgütü kadınların koruma kararına uyulmadığını ihbar etmelerine rağmen polisin gereğini yapmadığı başka bazı vakalar belgeledi. Örneğin İzmir'de yaşayan Zeynep B. kendisini sürekli döven ve psikolojik şiddet uygulayan kocasına karşı koruma kararı aldirabildi. Koruma kararının hala yürürlükte olduğu 2009 senesinin sonunda kocası Zeynep B.'nin evine zorla girerek elektriklerini kesti ve Zeynep B.'yi bıçakla tehdit etti. Kaçabilmesine rağmen kocası tarafından takip edilen Zeynep B. polise gitmeyi başardı. Aldığı cevapsa “Evine dön, biz ilgileniriz” oldu. Zeynep B. eve dönerken kocası tarafından altı yerinden bıçaklandı ve şans eseri ölümden döndü.¹²⁸

Polis ya da jandarma görevlileri şiddet uygulayan kişinin koruma kararını ihlal ettiğini önleyici kontroller ya da ihbarlar yoluyla öğrendiği takdirde meseleyi soruşturmak ve ivedikle savcılığa intikal ettirmekle yükümlüdür. Kanun savcıya hakkında şikayet bulunan kişiye karşı Sulh Ceza Mahkemesi'nde dava açma yetkisi tanımıştır. Kararı ihlal eden eş hakkında üç aydan altı aya kadar hapis cezası hükmedilebilir.¹²⁹ Uygulamada ise koruma kararına uymayan kiş hakkında polisin harekete geçtiği ve savcının da bu kişiye karşı söz konusu usulü işlettiği durumlar oldukça nadirdir. Bir başsavcı İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne şunları söyledi:

Bildiğim kadarıyla buna benzer 17 vaka daha var. Usulleri uygulamak zor, zira kararın alınmasının ardından çiftler çoğu zaman ya tekrar biraraya geliyor ya

¹²⁸ Zeynep B. dava dosyası, İzmir, 11 Haziran 2010.

¹²⁹ 4320 sayılı Ailenin Korunması Hakkında Kanun, Ocak 1998, Madde 2.

da aracilar tarafından barıştırılıyor. Genellikle kocaya sadece ihtarda bulunuyoruz.¹³⁰

Yapısal Sorunlar

Önceki bölümlerde aktarılan sorunların çoğu üç yapısal meseleden kaynaklanıyor: büyük şehirlerde ve başlıca bölgesel merkezlerde bile polis karakollarında uzmanlaşmış personel ve özel birimlerin eksikliği; aile içi şiddet vakalarıyla ilgilenen kolluk kuvvetlerine, savcılara ve hakimlere yönelik yeterli, sürekli ve kapsamlı bir eğitimin olmaması ve aile içi şiddetin bildirildiği durumlarda polis karakollarında ya da aile mahkemelerinde gizliliğin bulunmaması.

Personel ve Özel Birim Eksikliği

Karmaşık nitelikteki aile içi şiddet vakalarının en etkili biçimde ele alınması bu alanda uzman olan görevlilerce gerçekleştirilebilir. Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA) polis karakolları ve aile mahkemelerinde, Türkiye'nin çocuk birimleri uygulamasına benzer bir biçimde, uzmanlaşmış sosyal görevlilerin ve savcılarının istihdam edildiği ayrı bir aile içi şiddet birimi kurulmasını tavsiye etmektedir.¹³¹ Bu, ülkedeki her bir polis karakolu için mümkün olmayabilir, ancak büyük şehirlerde ya da bölgesel merkezlerde bu tür bir uygulamaya başlanabilir. Özel birimler sayesinde daha az kişiye eğitim verileceği ve sürekliliğin sağlanması daha mümkün olacağı için verilen eğitim de daha etkili olabilir. Böyle bir uygulama aynı zamanda verilerin toplanmasını ve 4230 sayılı Kanun'unun uygulanmasının izlenmesini de kolaylaştırabilir.

Aile içi şiddet Türkiye'de en yaygın suçlardan biri olmasına rağmen, bu alanda maalesef uzman personel eksikliği var. Polis karakollarının çoğunda aile içi şiddetle ilgilenecek özel bir memur olmadığı gibi, her bölgede de uzmanlaşmış bir savcı bulunmuyor. Devam eden hükümet ve UNFPA eğitimleri nedeniyle bu tür uzmanlığı olan görevlilerin sayısı artıyor, ancak daha fazla uzman personele olan ihtiyaç hala devam ediyor.

Ülke genelinde avukatlar ve kamu görevlileri aile içi şiddet ve koruma kararları konusunda özel polis birimlerinin ve diğer alanlarda da uzmanların olmasının çok büyük bir faydası olacağını vurguladı.

¹³⁰ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Diyarbakır Cumhuriyet Başsavcısı Durdu Kavak'la yaptığı görüşme, 16 Haziran 2010.

¹³¹ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Meltem Ağduk'la yaptığı görüşme, UNFPA Ankara, 11 Kasım 2010.

Kolluk Güçlerine Yönelik Eğitimlerin Sınırlı Olması

Aile içi şiddet vakaları konusunda uzman görevlilerin olması gerekliliğinin yanı sıra tüm kolluk güçlerinin bu tür vakaları ele almada donanımlı kılacak temel bir eğitim alması gerekiyor. Aile içi şiddet hem mağdurlar hem de müdahale eden kolluk görevlileri için oldukça karmaşık ve tehlikeli bir konu; dolayısıyla da eğitim çok önemli. Halihazırda polis okulları ve akademilerinin temel müfredatında kadına yönelik şiddetle ilgili, insan hakları bölümü altında, yalnızca tek bir ders bulunuyor.¹³²

Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA) Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü işbirliğinde 270 yüksek rütbeli görevliye aile içi şiddet vakalarının nasıl ele alınacağına ilişkin eğitim verdi ve eğitimi alan bu kişiler de 40.000 polis memurunu eğitti. 2009 ve 2010 yıllarında gerçekleştirilen eğitimlerde kadının şiddet uygulayan kişiye geri gönderilmemesi, aile içi şiddet mağduru ile nasıl iletişim kurulacağı, kayıt sicil sisteminin (ülkenin birçok bölgesinde kullanılan kurum içi bir ağ) kullanımı ve risk analiz formunun nasıl doldurulacağı gibi konulara odaklandı. Eğitimciler daha kapsamlı sekiz aylık bir eğitim vermek için de 20 memur seçti.

Ancak bu eğitimleri düzenleyen kişiler bile İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne daha fazla eğitime ihtiyaç olduğunu belirtti. Bir UNFPA temsilcisi “eğitimlerin devam etmesi ve kurumsallaşması gerekiyor. Eğitimlerin hem iki yıllık (lise) hem de yüksek rütbeli polis memurlarının yetiştiği (dört yıllık) polis kolejlerinin bir parçası olması gerekiyor” dedi.¹³³

Diyarbakır'daki bir sivil toplum kuruluşu ise “40.000 polis memurunu eğittiklerini söylüyorlar, ki bu çok büyük bir rakam. Ama [eğitimlerin] burada uygulandığını görmüyoruz. Kesinlikle daha fazla eğitime ihtiyaç var” dedi.¹³⁴

Kolluk kuvvetlerin aile içi şiddetin farklı biçimlerini kavramaları için özel eğitimlere ihtiyaç var. 2008 tarihli Ailenin Korunmasına Dair Kanunun Uygulanması Hakkında Yönetmelik fiziksel, cinsel, psikolojik, sözlü ve ekonomik şiddetten söz eder.¹³⁵ Ancak avukatlar İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne bazı yerlerde fiziksel şiddet dışındaki diğer şiddet biçimleri için koruma aramanın nafile bir çaba olacağını, zira yetkililerin psikolojik ve ekonomik şiddet ve hatta evlilik içi tecavüz gibi diğer şiddet biçimleriyle ilgili iddiaları dikkate almadığını söyledi. Örneğin Trabzon'da bir avukat İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne evlilik içi tecavüzün suç

¹³² İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Meltem Ağduk'la yaptığı görüşme, UNFPA Ankara, 11 Kasım 2010.

¹³³ Ibid.

¹³⁴ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Selis ve EPIDEM temsilcileriyle yaptığı görüşme, Diyarbakır, 17 Haziran 2010.

¹³⁵ 4320 sayılı Ailenin Korunması Hakkında Kanunun Uygulanmasına Hakkında Yönetmelik, Resmi Gazete, 26803, Mart 2008, Madde 5.

kapsamında olmasına karşın¹³⁶ “burada dile getirebileceğiniz şey sadece en yalın anlamda şiddet; mahkemeler için evlilik içi tecavüz diye birşey yok. Bir kadın bize ‘kocamla cinsel ilişkiye girmek istemiyorum, ne yapmalıyım?’ diye sorduğunda cevap verememiştim” diye aktardı.¹³⁷

Polisin, yargı sisteminin ve aile koruma sistemindeki sosyal hizmetlerde çalışan meslektaşlarının bilgisizliğinden öfkelenen bir sosyal hizmet görevlisinin söyledikleri, aile içi şiddet konusunda devam eden eğitimlerin kurumsallaşmasının neden önemli olduğunu ortaya koyuyor:

Her zaman insanlara işlerini nasıl yapmaları gerektiğini ve usullerin nasıl işlediğini anlatmak zorunda kalıyorum. Sürekli mücadele halindeyim. Başkalarına sistemin nasıl çalışması gerektiğini anlatmak için o kadar fazla zaman harcıyorum ki, bir sosyal hizmet uzmanı olarak sahip olduğum becerileri yararlı bir biçimde kullanamaz hale geldim.¹³⁸

Jandarma görevlilerine aile içi şiddet vakalarının nasıl ele alınacağı konusunda yeterli düzeyde eğitim verilmesi, kendine has başkaca sorunları ortaya çıkarsa da, oldukça önemlidir. Söz konusu personel genellikle kısa dönem askerlik yapan genç erkeklerden oluşuyor. Bu yüzden personel değişim hızı yüksek¹³⁹ ve eğitim konusunda motivasyon daha düşük oluyor. Jandarmanın da polis gibi ev içinde şiddet görme tehdidi altındaki kadınlara yardımcı olma konusunda eğitilmesi ya da vakaların yalnızca yeterli eğitime sahip profesyonel jandarma görevlilerince ele alınmasını sağlamak oldukça önemlidir.

Mekansal Sorunlar

Şikayetçi olmak için cesaretlerini toplayabilen şiddet mağdurlarının başlarından geçenleri anlatabilmeleri için polis karakollarında ya da aile mahkemelerinde özel mekanlara ihtiyaç vardır. Aile içi şiddet o denli damgalayıcı ve travmatize edicidir ki özel bir mekanın sağlanmaması kişiyi şikayet etmekten caydırabilir.

¹³⁶ Türk Ceza Kanunu, Madde 102.

¹³⁷ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Trabzon'da bir avukatla yaptığı görüşme, 9 Haziran 2010.

¹³⁸ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün bir sosyal çalışmacıyla yaptığı görüşme, (İsim ve görüşme yeri gizli tutulmuştur), 9 Haziran 2010.

¹³⁹ Eğitim seviyesine bağlı olarak askerliğin süresi 15, 12 ya da 8 ay olarak değişmektedir. Belli başlı meslekler (doktorlar, öğretmenler ve memurlar) özel hizmete alınabilmektedir. 19 ile 40 yaş arasında bütün erkekler Anayasa ve diğer kanunlar gereğince askerlik yapmak zorundadır.

Ne yazık ki kadınlar ve avukatlar bazı yerlerde bunun tam tersinin olduğunu, bir karakolda aile içi şiddet vakalarıyla ilgili ifadelerin alındığı masanın koridorda olduğunu, bir diğerinde ise ifadelerin başka işler için de kullanılan açık ve kalabalık bir ortamda alındığını anlattı.

Örneğin Hamiyet M. 2009 senesinde 24 senedir maruz kaldığı şiddeti bildirmek için Van'daki aile mahkemesine gittiğinde koridordaki sekretere yönlendirildi. Hamiyet M. “Konuşmaya utanıyordum ama yine de anlattm. Çok çocuğum var, onlara bakmam lazım” dedi.¹⁴⁰

¹⁴⁰ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Hamiyet M. ile yaptığı görüşme, Van, 15 Haziran 2010.

IV. Sığınma Evlerinin Yetersizliği

[Sığınma evinden ayrılmaktan] ödiüm kopuyor. Kocamın koruma kararını taktığı filan yok, beni tekrar geri almaya çalışıyor. Ne zaman bitecek bu? Beni ya da çocuklarımı öldürünce mi?

—Fatma S., Ankara, 10 Kasım 2010

Aile içi şiddet mağdurlarına hizmet veren ve misafirhane olarak da adlandırılan sığınma evleri büyüklüklerine, kuruluş biçimlerine ve niteliklerine göre farklılıklar gösteriyor ve merkezi hükümetin sosyal hizmetler birimi (SHÇEK misafirhaneleri), belediyeler, valilikler ve STK'ların da aralarında bulunduğu farklı gruplar tarafından işletiliyor. Kimlerin sığınma evi açabileceği, sunulması gereken hizmetler, mekana ilişkin temel şartlar ve sığınma evi kuralları gibi konuları belirleyen 2001 tarihli bir yönetmelik bütün sığınma evlerini kapsıyor.¹⁴¹ Bu rapor daha fazla sığınma evine, daha kapsayıcı kabul kurallarına ve sığınma evlerinin niteliklerinin yeterli bir biçimde düzenlenmesine ihtiyaç duyulduğunu ortaya koyuyor.

Sığınma Evlerinin Sayısı

Türkiye’de olması gereken sığınma evi sayısı “Büyükşehir belediyeleri ile nüfusu 50.000’i geçen belediyeler, kadınlar ve çocuklar için koruma evleri açar” ibaresinin yer aldığı 5393 sayılı Belediyeler Kanunu ile belirlenmiştir.¹⁴²

Sığınma evlerinin gerçek sayısına ilişkin tahminler farklılık gösteriyor ancak mevcut sayı her durumda yasa gereğince olması gerekenin çok altındadır. STK’ların tahminlerine göre halihazırda 52 adet sığınma evi bulunuyor.¹⁴³ Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü’ne göre ise 37’si SHÇEK’a ait, 25’i de STK’lar, valilikler ve yerel yönetimler tarafından işletilen toplam 62 adet sığınma evi var. Halbuki Türkiye’de nüfusu 50.000’nin üzerinde olan en az 166 yerleşim birimi olduğu göz önünde bulundurulduğunda, hala 100’den fazla yerleşim yerinin yasaya uymadığı çok açık. Bu durumun yanı sıra nüfusu 50.000’inin üzerindeki bu yerleşim

¹⁴¹ 8 Mayıs 2010 tarihli Genelge, Resmi Gazete, 24396, <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/20702.html> (erişim tarihi: 7 Şubat 2011).

¹⁴² 5393 sayılı ve 2005 tarihli Belediyeler Kanunu (Resmi Gazete, 25874), Madde 14, <http://www.ibb.gov.tr/tr-TR/Pages/Haber.aspx?NewsID=13510>.

¹⁴³ CEDAW Komitesi Türkiye Gözden Geçirmesi için sunulan gölge rapor, CEDAW STK Forumu Yürütme Komitesi- Türkiye TCK Kadın Platformu, sayfa 22, http://www2.ohchr.org/english/bodies/cedaw/docs/ngos/WPTPC_Turkey46.pdf.

yerlerinde sığınma evi olmayan birçok belediye de bulunuyor.¹⁴⁴ Yasada yer alan koşulun yerine getirilmesi için ihtiyaç duyulan sığınma evi sayısı yüzlerle ifade ediliyor.

Talebin karşılanması için acilen daha fazla sığınma evine ihtiyaç var. Ankara’da bulunan bir sığınma evinin yöneticisi “kimi kabul edeceğimize karar vermek işin en zor tarafı. Kabul edebileceğimizden çok daha fazla vaka var ve bu yüzden birçok kadına “hayır” demek zorunda kalıyoruz. Sadece en kötü durumdakileri seçebiliyoruz” dedi.¹⁴⁵

Önde gelen kadın hakları kuruluşlarından Mor Çatı, özellikle de hükümet fonu kesildiği için ikinci sığınma evini kapatmak zorunda kalmalarından sonra, İstanbul’daki sığınma evinde benzer bir ikileme karşı karşıya.¹⁴⁶ İhtiyacın verebilecekleri hizmetten çok daha fazla olduğunu söylüyorlar.

Sığınma Evlerinin Koşulları

Bazı yerlerde sığınma evleri bulunsa bile, kadınlar bu evlerdeki koşulların, güvenlik ve hizmetlerin niteliğinin bazen yetersiz olduğunu ifade etti.

Sığınma evlerindeki güvenlik zaaflığı bazen personel hatasından bazen de sığınma evinin adresini ifşa eden polis ya da okul kayıtlarından kaynaklanıyor. Örneğin Diyarbakır’da Selvi T.’nin yıllarca süren şiddetinin ardından çocuklarıyla birlikte sığındığı sığınma evinin adresini kocasına polis verdi.¹⁴⁷ Personel sığınma evine gelen kocanın içeri girmesine müsaade etti ve Selvi T.’yi kocasıyla konuşması için ikna etmeye çalıştı. Ankara’da 2010 yılında gerçekleşen bir diğer olayda ise şiddet uygulayan kişiler çocukların ve annelerinin kaldığı sığınma evlerinin adreslerini okul kayıtlarından (kayıtlarda genellikle ikamet adresi bulunur) tespit edebildi.¹⁴⁸

Sığınma evi çalışanları, sığınma evindeki kadınların karşı karşıya olduğu riskler göz önüne alındığında, belirli saatten itibaren giriş-çıkışların engellenmesi, hareket serbestisi ve cep telefonu kullanımına getirilen kısıtlamalar gibi kuralların gerekli olduğunu ifade ediyor. Diyarbakır’daki bir sığınma evi çalışanı bu yaklaşımı şu şekilde dile getirdi: “Burası otel değil.

¹⁴⁴ Türkiye’de nüfusu 50.000’in üzerinde olan yerleşim yerlerinin listesi için: TC Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu, İstatistik Tabloları, Nüfus İstatistikleri, İlçelere göre şehir ve köy nüfusu, yıllık nüfus artış hızı, yüzölçümü ve nüfus yoğunluğu, http://www.turkstat.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=220 (erişim tarihi: 10 Mart 2011).

¹⁴⁵ İnsan Hakları İzleme Örgütü’nün belediye sığınma evi müdürüyle yaptığı görüşme, Ankara, 7 Haziran 2010.

¹⁴⁶ İnsan Hakları İzleme Örgütü’nün Mor Çatı çalışanlarıyla yaptığı görüşme, İstanbul, 12 Haziran 2010.

¹⁴⁷ İnsan Hakları İzleme Örgütü’nün Selvi T. ile yaptığı görüşme, Diyarbakır, 17 Haziran 2010.

¹⁴⁸ İnsan Hakları İzleme Örgütü’nün Başkent Kadın Derneği Sığınma Evi’nin yöneticisi Emel Anar’la yaptığı görüşme, Ankara, 7 Haziran 2010.

Kadınların güvenliğini sağlamamız gerekiyor. Bizim derdimiz kadınları takip etmek değil; sığınma adresini bir şekilde başkalarına vermemelerini sağlamaya çalışıyoruz.¹⁴⁹

Bunlar haklı endişeler; ancak İnsan Hakları İzleme Örgütü bu kuralların Diyarbakır, Adana ve Nevşehir'deki sığınma evlerinde aşırı bir biçimde uygulandığına dair kişisel anlatımları kayda geçirdi.¹⁵⁰ Bazı sığınma evi kuralları bir kadını kaldığı sığınma evini "hapishane" olarak tanımlamasına¹⁵¹ neden olacak katıydı. Diyarbakır'daki bir sığınma evinde kalan bir başka kadının avukatları ise kadının "Bize asker gibi davranıyorlardı. Bol disiplin, az yemek, az özgürlük" dediğini aktardılar.¹⁵² Üç çocuk annesi 32 yaşındaki Songül S. ise İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne kaldığı sığınma evi hakkında şunları söyledi:

İlk kaldığım sığınma evi Adana'daydı ve korkunç bir yerdi. Yalnızca müdür iyi bir insandı ama onun dışındaki herkes çok kötüydü. Serbestçe hareket edemiyordun, bir şeye dokunamıyordun. Orada yaşamak zordu.¹⁵³

12 yaş ve altı çocuklar genellikle sığınma evlerinde anneleriyle birlikte kalabiliyorlar. Annenin sığınma evinde uzun bir süre kalması gerektiğinde ise çocuk anneden alınıp "yurda" yerleştirebiliyor.¹⁵⁴ Avukatlar İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne Diyarbakır'daki bir sığınma evinde akşam çalışanlar gittikten sonra evde kalanlar arasında sık sık kavgalar yaşandığını anlattı.¹⁵⁵

Bazı Kadınların Kapsam Dışında Bırakılması

Belirli kategorideki kadınlar sığınma evlerinin kapsamının tamamen dışında bırakılabiliyor. Bu uygulama kısmen sığınma evleriyle ilgili yönetmelikten, kısmen de yerleşik uygulamalardan kaynaklanıyor. Yönetmelik bulaşıcı hastalık taşıyan, psikolojik sorunları, uyuşturucu ya da alkol bağımlılığı bulunan kadınların sığınma evlerine alınmaması gerektiğini belirtir.¹⁵⁶ Ayrıca insan ticareti mağduru (bu kategori kadınlar için ayrı sığınaklar bulunmaktadır) ve seks işçisi

¹⁴⁹ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Diyarbakır'daki bir sığınma evinin personeliyle yaptığı görüşme, Diyarbakır, 16 Haziran 2010.

¹⁵⁰ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Ece E. ile yaptığı görüşme, İstanbul, 12 Haziran 2010.

¹⁵¹ Ibid.

¹⁵² İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Selis ve EPİDEM temsilcileriyle yaptığı görüşme, Diyarbakır, 17 Haziran 2010.

¹⁵³ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Songül S. ile yaptığı görüşme, Ankara, 10 Kasım 2010.

¹⁵⁴ Ibid.

¹⁵⁵ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Yerel Gündem 21 ile yaptığı görüşme, Diyarbakır, 17 Haziran 2010.

¹⁵⁶ 8 Mayıs 2001 tarihli Genelge, Resmi Gazete, 24396, Madde 13, <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/20702.html> (erişim tarihi: 7 Şubat 2011).

kadınlar da kapsam dışında bırakılmıştır.¹⁵⁷ Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nden bir yetkili İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne mevzuata göre gerek insan ticareti mağduru gerekse seks işçisi kadınların Sosyal Hizmetler tarafından işletilen sığınma evlerinden yararlanma hakkı bulunduğunu belirtse de, avukatlar uygulamada her iki grubun da bu sığınma evlerine erişiminin olmadığını dile getirdi.¹⁵⁸

Buna ilaveten, sığınmacı dahil belgesi bulunmayan kadınlar da devlet tarafından işletilen sığınma evlerine alınmıyor. Yerel yetkililer Türkiye'de yasal statüsü bulunmayan kadınlara yardım amacıyla kamu kaynaklarını kullanma yetkileri bulunmadığını belirttiler.¹⁵⁹ Ankara'da bulunan bir sığınma evinin müdürü İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne bu grupla ilgili şu yorumda bulundu:

[Göçmen kadınların] durumu farklı. Onların çoğu zaten fahişedir; bu yüzden zaten sığınaklara gitmezler.¹⁶⁰

Engelli kadınların şiddete uğrama riskleri daha fazla olabilir ve koruma ve sığınma evine erişimde de daha fazla engelle karşılaşabilirler.¹⁶¹ Engelli Kişilerin Haklarına Dair Uluslararası Sözleşme devletlerin kadınları korumaya yönelik politika ve tedbirlerini belirlerken engelli kadınları da göz önünde bulundurmalarını öngörür.¹⁶² Araştırmayı gerçekleştirdiğimiz bölgelerin hiçbirinde bedensel engelli kadınların ihtiyaçlarına uygun bir sığınma evi (kamu ya da özel) bulunmuyordu ve devlete ait sığınma evleri de zihinsel engelli kadınları kabul etmiyordu. İzmir'deki Belediye Kadın Merkezi müdürü¹⁶³ tıpkı Trabzon¹⁶⁴, Diyarbakır¹⁶⁵ ve Van'daki¹⁶⁶ sosyal hizmetler konuk evi temsilcileri gibi fiziksel engelli kadınlara yönelik bir

¹⁵⁷ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Diyarbakır Valiliği Sosyal Hizmetler Müdürü ile yaptığı görüşme, 16 Haziran 2010.

¹⁵⁸ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Genel Müdür Yardımcısı Fatma Karakoç'la yaptığı görüşme, Ankara, 10 Kasım 2010.

¹⁵⁹ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün İzmir Belediyesi Kadın Merkezi Müdürü Pelin Arda'yla yaptığı görüşme, 11 Haziran 2010.

¹⁶⁰ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Ankara Belediyesi Sığınma Evi yöneticisiyle yaptığı görüşme, 7 Haziran 2010.

¹⁶¹ İnsan Hakları İzleme Örgütü, "As If I Weren't Human"- *Discrimination and Violence Against Women with Disabilities in Northern Uganda* ("Sanki İnsan Değilmişim Gibi"- *Kuzey Uganda'da Engelli Kadınlara Yönelik Ayrımcılık ve Şiddet*), Ağustos 2010, <http://www.hrw.org/en/reports/2010/08/24/if-we-weren-t-human>.

¹⁶² Engelli Kişilerin Haklarına Dair Uluslararası Sözleşme (CRPD), kabul tarihi:13 Aralık 2006, G.A. Res. 61/106, Ek I, U.N.GAOR Supp. (No. 49) 65, U.N. Doc. A/61/49 (2006), 3 Mayıs 2008 tarihinde yürürlüğe girdi ve Türkiye tarafından 3 Aralık 2008 tarihinde onaylandı, 4. ve 6. Maddeler.

¹⁶³ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün İzmir Belediyesi Kadın Merkezi Müdürü Pelin Arda'yla yaptığı görüşme, 11 Haziran 2010.

¹⁶⁴ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Trabzon'da bir avukatla yaptığı görüşme, 9 Haziran 2010.

¹⁶⁵ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Diyarbakır Valiliği Sosyal Hizmetler Müdürüyle yaptığı görüşme, 16 Haziran 2010.

¹⁶⁶ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Van Kadın Derneği (VAKAD) üyeleriyle yaptığı görüşme, 15 Haziran 2010.

hizmetleri olmadığını söyledi. İstanbul'da ise Mor Çatı bile engelli kadınlara barınma sağlayamadıklarını belirtti.¹⁶⁷

Sığınma Evinden Dışarıdaki Hayata Geçiş

Şiddet mağdurlarının bir çoğu sığınma evlerinden ayrılırken uzun dönem oturabilecekleri bir ev bulabilmek ve ailelerini desteklemek için geçiş dönemi yardımına ihtiyaç duyuyor. Kamu desteği her zaman verilmiyor ve sığınma evlerinden ayrılanlara sağlanan destek de oldukça farklılık gösteriyor.

Ankara'da Fatma S. İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne sığınma evinden ayrıldıktan sonra desteğin neden önemli olduğunu açıkladı. Fatma S. Haziran 2010'da kendisine acımasızca şiddet uygulayan ve çocuklarını kaçıran eski kocasından, koruma kararı olmasına rağmen, ciddi tehditler alıyordu.¹⁶⁸ Fatma bize "Kocam kafadan çatlaktı. Bana 'seni öldürmek istiyorum ama çocuklar sensiz yapamaz. O yüzden çocukları da öldürmem lazım' diyordu" diye anlattı.¹⁶⁹ Eski kocası hiç tutuklanmadı ve Fatma S. de çocuklarıyla birlikte Ankara'da bir sığınma evine yerleşti. Sığınma evi ancak kısa süreli bir barınma imkanı sunabiliyor ve Fatma S. kendisiyle görüştüğümüz esnada oradan ayrılmaktan çok korkuyordu.¹⁷⁰ Bunun bir sorun olduğunu kabul eden Sığınma evi personeli şunları söyledi:

Sığınma evleri sadece altı aylık, sonra ne olacak? Kadınların temizlik, aşçılık, hastane ya da gündelik gibi işleri bulabilmeleri için yardıma ihtiyaçları var.¹⁷¹

Devletin işlettiği bazı sığınma evlerinde kadınlara geçiş döneminde yardımcı olması için evden ayrılırken nakit veriliyor. Örneğin Diyarbakır'da valiliğe ait bir sığınma evinden ayrılan altı çocuklu bir kadın iki çocuğa kadar çocuk başına 260 TL para yardımı alabiliyor.¹⁷² Ancak Selvi T. olayında görüldüğü üzere, sığınma evinden ayrılan her kadın bu tür bir destek alamıyor. Selvi T. devletten hiçbir destek alamadı ve bir sivil toplum kuruluşunun kendisine biraz yardım etmesine rağmen büyük zorluklarla geçinebiliyor.¹⁷³

¹⁶⁷ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Mor Çatı çalışanlarıyla yaptığı görüşme, İstanbul, 12 Haziran 2010.

¹⁶⁸ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Fatma S. İle yaptığı görüşme, Ankara, 10 Kasım 2010.

¹⁶⁹ Ibid.

¹⁷⁰ Ibid.

¹⁷¹ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Başkent Kadın Platformu Derneği yöneticisi ve çalışanlarıyla yaptığı görüşme, Ankara, 7 Haziran 2010.

¹⁷² İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Diyarbakır SHÇEK Konuk Evi personeliyle yaptığı görüşme, 16 Haziran 2010.

¹⁷³ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Selvi T. İle yaptığı görüşme, Diyarbakır, 17 Haziran 2010.

Sivil toplum kuruluşlarına ait sığınma evleri kadınların devlet desteğine ulaşmalarına yardımcı olmaya çalışsa da genellikle sığınma evinden ayrılan kadınlara geçiş sürecinde devamlı bir destek sunma olanağına sahip değiller. Örneğin İstanbul’da bir sığınma evi bulunan Mor Çatı’nın misafir ettiği kadınlara evden ayrılma sürecinde sistematik bir destek sağlama kapasitesi bulunmuyor.

V. Türkiye'nin Uluslararası ve Bölgesel Hukuk Bakımından Yükümlülükleri

Türkiye'deki kadın ve kız çocuklarının maruz kaldığı ve bu raporda belgelenen dayak, tecavüz ve diğer şiddet biçimleri yalnızca Türkiye'nin değil uluslararası ve bölgesel hukuka da aykırıdır. Türkiye, bu ihlalleri ortadan kaldırmak için gerekli tedbirleri almasını gerektirecek birçok temel insan hakları sözleşmesine taraftır. Aslen, Türkiye anayasası uluslararası insan hakları yükümlülüklerini ülke kanunlarından üstün tutar: "Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır."¹⁷⁴

Uluslararası Standartlar

Türkiye'nin 1985 yılında taraf olduğu Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW), özel kişiler tarafından yapılanlar dahil, ayrımcılığın ortadan kaldırılması için devletlere bir dizi yükümlülük getirir ve bu sözleşmenin yorumlanışında kadına yönelik şiddet ayrımcılığın bir türü olarak tanımlanmaktadır.¹⁷⁵

CEDAW devletlerin "kadınlara karşı ayrımcılık oluşturan mevcut yasaları, hukuki düzenlemeleri, gelenekleri ve uygulamaları değiştirmek veya kaldırmak için gerekli her türlü tedbiri almaları" gerektiğini belirtir.¹⁷⁶ Ayrıca kadın haklarının ihlal edilmesinin kaynağı olarak sosyal ve kültürel normları da dile getirir. CEDAW Madde 5(a) devletlerin "Her iki cinsten birinin aşağı veya üstün olduğu veya erkekler ile kadınların basma kalıp rollere sahip oldukları düşüncesine dayanan bütün önyargılar ve gelenekler ile her türlü uygulamayı tasfiye etmek amacıyla erkeklerin ve kadınların sosyal ve kültürel davranış tarzlarını değiştirmeleri" gerektiğinin altını çizmektedir.¹⁷⁷

CEDAW ve diğer insan hakları sözleşmeleri özel kişilerin yaptığı ihlallerde devletin sorumluluğunu talep eder ve devletlerin insan hakları ihlallerini hukuk kuralları içinde önlemeleri ve gereğince tepki vermeleri gerektiğini ister. CEDAW Komitesi 19 sayılı Tavsiye

¹⁷⁴ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Madde 90.

¹⁷⁵ Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW), kabul tarihi 18 Aralık 1979, G.A. res 34/180, 34 U.N. GAOR Supp. (No.46) 193'te, U.N.Doc. A/34/46, yürürlüğe girme tarihi 3 Eylül 1981. Türkiye 20 Aralık 1985'de taraf olmuştur ve Madde 29(1) (anlaşmazlığın hakem kuruluyla çözümü) ile Madde 9(1)'e (eşit uyrukluk hakları) çekince koymuştur.

¹⁷⁶ CEDAW, Madde 2(f).

¹⁷⁷ CEDAW, Madde 5(a).

Kararı'nda "Devletler, hak ihlallerini önlemede gerekli özeni göstermez ve şiddet eylemini soruşturup cezalandırmazlarsa, özel şahıslar tarafından işlenen eylemlerden ve bunlarla ilgili gerekli giderimi sağlamaktan da sorumlu olduklarının" altını çizmektedir.¹⁷⁸ Kadınların şiddetin türü itibarıyla oransal olarak çok daha yoğun etkilendiği durumlarda devletin gereğini yapmaması, eşitsiz ve ayrımcı muamele sayılır ve devletin kadınlara hukuk bakımından eşit koruma sağlama yükümlülüğünün ihlalidir.

CEDAW'ın uygulanmasını izleyen BM uzman organı olan CEDAW Komitesi kadına yönelik şiddetle mücadele için temel adımları tanımlamıştır. Bunlar arasında cezai müeyyideler, medeni hukuk usul yolları ve telafi edici hükümler gibi etkin yasal tedbirler, kadın ve erkeklerin rolleri ve statülerine dair tutumları değiştirmek için halkı bilgilendirme ve eğitim programları gibi önleyici tedbirler, ve sığınma evleri, danışmanlık, rehabilitasyon ve destek hizmetleri gibi koruyucu tedbirler yer almaktadır.¹⁷⁹

Benzer şekilde, BM Genel Kurulu Kadınlara Yönelik Şiddet Suçunun Önlenmesi ve Ortadan Kaldırılması İçin Ceza Hukuku Tedbirlerine Dair Kararı'nda devletleri aile içi şiddetle mücadele için özel kanuni tedbirler almaya teşvik etmektedir. Karar'da, devletleri, diğer şeylerin yanı sıra "kadına yönelik şiddetle ilgili yasa, kural ve usullerin sürekli biçimde uygulanmasını sağlamaya", "şiddete uğramış kadınların onurunu kırmayacak soruşturma yöntemleri geliştirilmeye ve tacizi asgariye indirmeye", "failin yakalanması, gözaltına alınması ve salıverilme koşulları gibi polis usullerinin mağdurun güvenlik ihtiyacını dikkate almasını ... ve bu usullerin olası şiddet fiillerini önleyecek nitelikte olmasını sağlamaya" ve "polisi kadına yönelik şiddet vakalarında hemen harekete geçecek şekilde donatmaya" teşvik etmektedir.¹⁸⁰

Kadına yönelik şiddete dair BM özel raportörü hükümetlerin aile içi şiddetle mücadeleyle ilgili yükümlülüklerinin resmi nikahlı eşlerin uyguladığı şiddetle sınırlı olmadığını altını çizmiştir. Farklı biçimlerde yakın ilişki içinde olan kadınlar ve ev içinde çalışan kadınların aile içi şiddete karşı korunması ve giderime hakkı olması gerektiğini belirtmiştir. Bunları şöyle tanımlamaktadır:

¹⁷⁸ BM Kadınlara Yönelik Ayrımcılığın Önlenmesine Karşı Komite, Genel Tavsiye 19, Kadına Yönelik Şiddet, (11. oturum, 1992), İnsan Hakları Sözleşme Organları Tarafından Kabul Edilmiş Genel Yorum ve Genel Tavsiyelerin Derlemesi, UN Doc. HRI/GEN/1/Rev.1 (1994), s. 84, para. 9.

¹⁷⁹ Ibid., para. 24 (t).

¹⁸⁰ Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Kadına Yönelik Şiddet Suçunun Önlenmesi ve Ceza Hukuku Yaptırımları Hakkında Kararı, U.N. Doc. A/RES/52/86, 2 Şubat 1998.

Eşler, birlikte yaşayan çiftler ya da eski eş veya partnerler, kız arkadaşlar (aynı evde yaşamayanlar dahil), kadın akrabalar (kızkardeş, kız evlat, anne ve diğerleri) ve kadın eviçi emekçileri.¹⁸¹

Şiddet kadınları diğer haklarını kullanmaktan da alıkoymaz. Bu haklar arasında zalimane, insanlık dışı ya da onur kırıcı muamele ya da cezaya uğramama hakkı¹⁸², kişi güvenliği hakkı¹⁸³ ve -olağanüstü durumlarda- yaşama hakkı¹⁸⁴ yer almaktadır. CEDAW Komitesi de şöyle demiştir: “toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, kadının erkekle eşit olduğu esasına dayanarak, kadının hak ve özgürlüklerini kullanmasını ciddi olarak kısıtlayan bir ayrımcılık türüdür.” Bu haklar arasında ulaşılabilir en iyi fiziksel ve zihinsel sağlık hakkı da yer almaktadır.¹⁸⁵

Şiddete karşı korunma hakkı 18 yaşından küçükler için de geçerlidir. Çocuk Hakları Sözleşmesi (ÇHS) çocukların “her türlü bedensel veya zihinsel saldırı, şiddet veya suistimale, ihmal ya da ihmalkar muameleye, ırza geçme dahil her türlü istismar ve kötü muameleye karşı korunması” ve bu tür fiillerin mağdurlarının hukuki ve psiko-sosyal destek almaları gerektiğini belirtir.¹⁸⁶ Çocuk Hakları Komitesi aile içi şiddete tanık olmanın çocuk için psikolojik şiddetin bir türü olduğunu ifade etmiştir.¹⁸⁷

Bu raporun bulgularının da ortaya koyduğu gibi Türkiye hukuki anlamda önemli adımlar attı ancak kadın ve kız çocuklarının üçüncü kişilerden şiddet görmemesini sağlamak için gereken tüm tedbirleri almamış durumda. Kadın ve kız çocuklarının şiddeti bildirme ve korumaya erişiminin önündeki engellerin etkin bir biçimde kaldırılması, daha da önemlisi, ilk başta şiddetin daha etkili bir biçimde önlenmesi ve ayrımcı tutumların değiştirilmesi konusunda gerekenler yapılmadığı için yasal reformların etkisi zayıflıyor ve kadın ve kız çocuklarının hayatları tehlikeye giriyor.

¹⁸¹ BM İnsan Hakları Komisyonu, Kadına yönelik şiddete dair Özel Raportörün Raporu, Radhika Coomaraswamy , Aile içi şiddetle ilgili model yasama için çalışma çerçevesi, E/CN.4/1996/53/Add.2 II/B2 Şubat 1996, para 7.

¹⁸² Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi (UMSHS), kabul tarihi 16 Aralık 1966, G.A. Res. 2200A (XXI), 21 U.N. GAOR Supp. (No. 16), 52'de, U.N. Doc. A/6316 (1966), 999 U.N.T.S. 171, yürürlüğe girme tarihi: 23 Mart 1976. Türkiye 2 Ağustos 1988'de taraf olmuştur. Madde 7.

¹⁸³ Ibid., Madde 6.

¹⁸⁴ Ibid.

¹⁸⁵ CEDAW Komitesi, Genel Tavsiyeler 19, para. 1 ve 7.

¹⁸⁶ Çocuk Hakları Sözleşmesi (ÇHS), kabul tarihi 20 Kasım 1989, G.A. Res. 44/25, annex, 44 U.N. GAOR Supp. (No. 49) 167'de, U.N. Doc. A/44/49 (1989), yürürlüğe giriş tarihi 2 Eylül 1990. Türkiye 9 Aralık 1994'te taraf olmuştur. Madde 19.

¹⁸⁷ BM Çocuk Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 13, Madde 19: Çocuğun şiddetin hiçbir biçimine uğramama hakkı, U.N. Doc. C/GC/13/2011 (2011), s. 9.

Ayrıca birçok kolluk ve yargı görevlisinin kadın ve kız çocuklarına yönelik şiddet vakalarıyla etkin olarak ve mağdurun ihtiyaç ve insan haklarına duyarlı bir biçimde ilgilenecek uzmanlığı ve sıklıkla da isteği yok.

CEDAW, son iki Türkiye raporunda Türkiye'ye Ailenin Korunması Hakkında Kanun'un uygulanmasına odaklanması yönünde özel bir talepte bulunmuştur. Komitenin 2010 yılında dile getirdiği talebi şu yöndedir:

Komite, Taraf Devleti kadına yönelik şiddeti ele almak için kapsamlı önlemler almaya öncelik vermeyi sürdürmesi hususunda teşvik eder. Komite, taraf Devlete, aile içi şiddeti de içeren, kadına yönelik her türlü şiddetle mücadeleyle ilişkin 4320 Sayılı Kanun'un değerlendirilmesi ve güçlendirilmesi; ilgili mevzuatta kadına yönelik şiddetin her türünün yasak olduğunun, şiddet mağduru kadın ve kız çocuklarının koruma kararları da dahil acil yardım ve koruma yollarına erişime sahip olduğunun ve failerin kovuşturulup cezalandırıldığına güvence altına alınması çağrısında bulunur.¹⁸⁸

Kadına yönelik şiddete dair BM eski özel raportörü Türkiye'ye yaptığı ziyaretin ardından 2006 yılında şunları yazdı:

Avukatlar ve savcılar mümkün olan tüm hallerde Ailenin Korunmasına Dair Kanun'a başvurmalı ve tehlike altındaki kadınlar için koruma tedbiri istemelidir. Mahkemeler, çıkartılmış koruma tedbirlerini özenle uygulamalı ve ihlal durumlarında yaptırım uygulamaktan kaçınmamalıdır.¹⁸⁹

Bölgesel Standartlar

Türkiye 1949'dan beri Avrupa Konseyi üyesidir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni (AİHS) 1954 yılında onaylamıştır ve 1987'den beri de AİHS'nce koruma altına alınmış haklarının ihlal

¹⁸⁸ BM Kadınlara Yönelik Ayrımcılığın Önlenmesine Karşı Komite Nihai Yorumlar: Türkiye, para. 23, 16 Ağustos 2010, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N10/485/60/PDF/N1048560.pdf?OpenElement> (erişim tarihi: 30 Aralık 2010). Türkçesi Resmi Gazete web sitesinden alınmıştır: <http://www.resmi-gazete.org/gundem/duyurular/kadin-statusu-genel-mudurlugu/6--cedaw-ulke-raporuna-iliskin-cedaw-komitesi-nihai-yorumlari-ic.html>

¹⁸⁹ Kadına yönelik şiddet, nedenleri ve sonuçlarına dair özel raportörün raporu, Yakın Ertürk, İnsan Hakları Konseyi'ne sunulmak üzere, 5 Ocak 2007, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G07/100/90/PDF/G0710090.pdf?OpenElement> (erişim tarihi: 30 Aralık 2010). Raporun Türkçesi için: http://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/Books/khuku/kadinlara_karsi_siddet/siddet_bm_ozel_raportoru_yakin_erturk_turkiye_ziyaretine_il.pdf, s.22

edildiğini düşünen kişiler giderim talebiyle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne bireysel başvuruda bulunabilmektedir.¹⁹⁰

2009 yılında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde görülen *Opuz v Türkiye* bu bireysel başvuru davalarından biridir. Mahkeme, kararında Türkiye devletini davacı Nahide Opuz'u aile içi şiddetten ve annesini de öldürülmekten korumak için gereken makul tedbirleri almamaktan sorumlu bulmuştur.¹⁹¹

Nahide Opuz yıllarca kocasının elinde bıçaklanma, dayak ve ölüm tehditlerini de içeren aile içi şiddete maruz kaldı. 1995 yılından itibaren dört yıl boyunca davalı ve annesi yakın ölüm tehdidi ile karşı karşıya olduklarını söyleyerek polis ve savcıdan koruma kararının uzatılmasını talep etti. Yaptıkları şikayetin ardından polisler kocasının ifadesini alarak serbest bıraktı. Defalarca şikayetçi olmalarına rağmen polis de savcılık yetkilileri de kadınları yeterince korumadı: Sonunda Opuz'un kocası 2002 yılında Nahide'nin annesini öldürdü.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Türkiye'nin Nahide'nin annesinin yaşama hakkını (AİHS madde 2 bakımından) koruma yükümlülüğünü yerine getirmemekten ve davacıyı eski kocasının kötü muamelesinden korumadığı için işkence ya da zalimane, insanlık dışı ve onur kırıcı muameleye uğramama hakkını (AİHS madde 3 bakımından) ihlalden suçlu buldu. Ayrıca, aile içi şiddetin kadına yönelik ayrımcılığın bir biçimi olduğunu vurgulayarak Türkiye'nin ayrımcılığa uğramama hakkını da (AİHS madde 14 bakımından) ihlal ettiği hükmünü verdi.

Bu kararla mahkeme ilk kez AİHS uyarınca devletlerin aile içi şiddete dair yükümlülüklerini açıklığa kavuşturdu ve yine ilk kez toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin AİHS uyarınca ayrımcılığın bir türü olduğunu açıkça tespit etti. Mahkeme ağırlıklı olarak uluslararası ve karşılaştırmalı hukuka dayanarak aile içi şiddetin özel ya da aile meselesi olmadığını, devletin etkin müdahalesini gerektiren bir kamu yararı meselesi olduğunun altını çizdi.

Mahkemenin Türkiye'nin ihlal ettiği hükmüne vardığı AİHS 2. Maddesi şöyle der: "Herkesin yaşam hakkı yasanın koruması altındadır. Yasanın ölüm cezası ile cezalandırıldığı bir suçtan dolayı hakkında mahkemece hükmedilen bu cezanın yerine getirilmesi dışında hiç kimse kasten öldürülemez." Mahkeme bu madde uyarınca devletlerin yalnızca kasıtlı ve kanun dışı biçimde hayata kast etmekten sakınmasını değil, aynı zamanda yargı yetkisi altındakilerin

¹⁹⁰ Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına Dair Sözleşme (AİHS), 213 U.N.T.S. 222, yürürlüğe giriş tarihi 3 Eylül 1953, 3, 5, 8 ve 11 nolu Protokollerle değiştirilmiş şekilde protokollerin sırasıyla yürürlüğe giriş tarihi: 21 Eylül 1970, 20 Aralık 1971, 1 Ocak 1990 ve 1 Kasım 1998.

¹⁹¹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Opuz v Turkey*, (33401/02), karar tarihi 9 Haziran 2009.

hayatlarını korumak için gereken tedbirleri alması gerektiğini de vurgulamıştır.¹⁹² Mahkeme ayrıca yetkililerin, başkalarının suç oluşturan fiilleri nedeniyle hayatı tehlikede olan bir kişiyi korumaya dair pozitif yükümlülüğü olduğunu da belirtmektedir.¹⁹³

Mahkeme failin özel kişi olması durumunda 2.maddenin ihlal edilip edilmediğinin nasıl değerlendirileceğine de açıklık getirmiştir:

Pozitif yükümlülükten söz edebilmek için yetkililerin üçüncü kişinin suç fiilleri nedeniyle belirli bir kişinin hayatının gerçek ve yakın tehlike altında olduğunu bildiği ya da bilmek durumunda olduğu ve makul olarak değerlendirildiğinde yetkileri çerçevesinde bu riski engelleyebilecek tedbirleri almadığının tespit edilmiş olması gerekir.¹⁹⁴

AİHS Madde 3 şöyle der: “Hiç kimse işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı muamele veya cezaya tabi tutulamaz.” Devletler yargı yetkileri altında bulunan hiç kimseye işkence ya da insanlık dışı ya da onur kırıcı muamele yapılmaması için gereken tedbirleri almakla yükümlüdür. Buna, özel kişiler tarafından yapılan kötü muamele de dahildir.¹⁹⁵

Sözleşmenin 14. Maddesi ayrımcılık yasağını belirtir:

Bu Sözleşmede tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasal veya diğer kanaatler, ulusal veya sosyal köken, ulusal bir azınlığa mensupluk, servet, doğum veya herhangi başka bir durum bakımından hiçbir ayrımcılık yapılmadan sağlanır.¹⁹⁶

CEDAW Komitesi gibi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de *Opuz* kararında devletin kadınları aile içi şiddete karşı korumaması halinde, sözleşmenin 14. maddesince koruma altına alınan ayrımcılığa uğramama hakkını ihlal ettiğini ve bu korumama halinin kasıtlı olmasının şart olmadığını dile getirmiştir.¹⁹⁷

¹⁹² Bu karar AİHM'in uzun süreli içtihatını yansıtmaktadır. Örneğin bkz: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *L.C.B. v. Birleşik Krallık*, (23413/94), karar tarihi 9 Haziran 1998, para. 36.

¹⁹³ *Opuz*, para. 128, ve *Osman v. Birleşik Krallık*, (23452/94), karar tarihi: 28 Ekim 1998, para.115.

¹⁹⁴ *Opuz* para. 129 ve *Osman* para. 116.

¹⁹⁵ Örneğin bkz. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *H.L.R. v. Fransa*, (11/1996/630/813), karar tarihi: 29 Nisan 1997, para. 40.

¹⁹⁶ AİHS, Madde 14.

¹⁹⁷ *Opuz* para. 191.

Aile İçi Şiddete Dair Yeni Avrupa Sözleşmesi

Bu raporu nihayetlendirme aşamasında (Nisan 2011) Avrupa Konseyi, kadınlara yönelik şiddet ve aile içi şiddetle mücadele ve bunları önlemeye dair yeni bir bölgesel sözleşme teklifini kabul etmek üzereydi.¹⁹⁸ Sözleşme yürürlüğe girdiğinde Avrupa Konseyi'nin 47 üye ülkesinden sözleşmeye taraf olanlar için bağlayıcılığı olan bir hukuki belge olacak. Sözleşme, savaş ve barış zamanında kadına yönelik şiddetin her biçimini kapsayacak ve aile içi şiddetin önlenmesi, kovuşturulması ve koruma tedbirlerine dair detaylı hükümler barındırıyor.

Sözleşme koruma kararlarıyla ilgili bir dizi şart listeliyor. Koruma kararları: “mağduru derhal koruma altına alabilecek nitelikte olmalı ve mağdura gereksiz maddi ya da idari külfet yüklememeli; değiştirilinceye ya da iptal edilinceye kadar, belirli bir süre için çıkarılmalı; gerektiğinde hemen yürürlüğe girecek şekilde tek taraflı (gıyaben) olarak çıkarılabilmeli; diğer hukuki işlemlerden bağımsız olarak ya da onlara ilaveten çıkarılabilmeli; daha sonraki hukuki işlemlerde uygulanabilmelidir.”¹⁹⁹ Koruma kararı işlemleri kısa sürmeli ve kararın ihlali durumunda uygulanacak “etkin, oranlı ve caydırıcı” yaptırımlar belirlenmelidir.²⁰⁰ 4320 sayılı Aile Koruma Kanunu bu taslak metinle uyumludur ancak İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün belgelediği üzere, sahadaki uygulama için aynı şey söylenemez.

Sözleşme sığınma evleri konusunda ise “Devletler, özellikle kadınlar ve kız çocukları olmak üzere mağdura güvenli bir barınma sağlamak için yeterli sayıda, mağdur için uygun, kolay erişilebilir sığınma evleri kurulması ve mağdurlara kendiliğinden ulaşmak için gereken yasal ve diğer tedbirleri alacaktır” demektedir.²⁰¹ Sözleşmenin açıklama notunda konusunda uzman kadın sığınma evlerinin oransal olarak her 10,000 kişiye bir aile mekanı olmak üzere, ama aslen halkın ihtiyacı oranında, ülkenin her bölgesinde bulunması tavsiye edilmektedir.²⁰² Türkiye yasalarına göre nüfusu 50,000 veya üzerinde olan her belediyede bir ya da daha fazla sığınma evi kurulması gerekmektedir; ki, bu sayı tavsiyeyle uyumludur. Ne yazık ki halen Türkiye’de bu ihtiyacın çok daha altında sığınma evi bulunuyor.

¹⁹⁸ Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşme Taslağı, Madde 52, http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/violence/CAHVIO%20_2011_%205_en.pdf (erişim tarihi: 5 Nisan 2011).

¹⁹⁹ Ibid., Madde 53.

²⁰⁰ Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşme Taslağı, Açıklama Notu, http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/violence/CAHVIO%20_2011_%205_en.pdf (erişim tarihi: 5 Nisan 2011). para. 267 ve 272.

²⁰¹ Ibid., Madde 23.

²⁰² Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşme Taslağı, Açıklama Notu, http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/violence/CAHVIO%20_2011_%205_en.pdf (erişim tarihi: 5 Nisan 2011). para. 133.

VI. Tavsiyeler

Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne

- Hala Meclis'te bekleyen ve yasanın kapsamının genişletilmesi ve aile içi şiddetle mücadele çabalarının daha iyi koordine edilmesini de içeren bu tavsiyelerin bir çoğunu içeren 439 sayılı kanun teklifini kabul edin.
- 4320 Sayılı Kanun'un kapsamını evli olmayan, boşanmış ve dini nikahlı kadınları da kapsayacak şekilde genişletin.
- Yıllık ulusal bütçeden aile içi şiddetin her biçimiyle mücadele için anlamlı ve uygun miktarda fon aktarılmasını sağlayın.

İçişleri Bakanlığı'na

- Kolluk görevlilerine 4320 sayılı kanun ve uygulama yönetmeliği ve protokollerinin gerekleri hakkında düzenli ve güncel eğitimler verin. Bu sayede yetkililerin
 - aile içi şiddet vakalarında her zaman risk değerlendirme formu doldurmasını,
 - aile içi şiddet mağdurlarını sosyal hizmetlere sevk etmesini,
 - koruma kararı talebinde bulunan şiddet mağdurlarına koruma kararı sürecini anlatmasını ve yardım etmesini,
 - koruma kararı çıkartıldığında kusurlu eşi ya da aile bireyini zaman geçirmeden bilgilendirmesini,
 - hakkında koruma kararı çıkartılan kişinin evini haftada bir ziyaret ederek kararın uygulanıp uygulanmadığını kontrol etmesini,
 - koruma tedbirlerine riayet edilmediği takdirde mağdurun soruşturma dilekçesi vermesine gerek kalmadan soruşturma yürüterek sonucunu en kısa zamanda savcıya iletmesini sağlayın.
- Hem iki yıllık polis koleji hem de dört yıllık polis akademisi müfredatına aile içi şiddet ve 4320 sayılı kanun hakkında eğitimi ekleyin.
- Büyük kentler ya da bölgesel merkezlerdeki ve diğer uygun yerlerdeki polis karakollarında aile içi şiddet iddialarıyla ilgilenmek, şikayetleri işleme almak ve koruma tedbirlerine uyulup uyulmadığını izlemek konularında uzmanlaşmış özel birimler kurun.
- Yasalara uygun davranmayan memurların sorumluluğunu arttırmak için, kişilerin haklarını ihlal eden polis memurları hakkında bireysel şikayette bulunabilecekleri bir usul sağlayın.
- 4329 sayılı kanunun uygulanmasıyla ilgili detaylı bilgi toplayarak bu bilgileri kamuoyuna açıklayın. Bilgilerde en azından aşağıdaki unsurların yer alması gerekmektedir:

- polise veya savcıya başvuru yapan ya da doğrudan aile mahkemelerine başvuran aile içi şiddet mağduru sayısı,
- doldurulan risk değerlendirme formu sayısı,
- koruma tedbiri talebiyle aile mahkemelerine gönderilen başvuru sayısı,
- sosyal hizmetlere gönderilen kişi sayısı,
- savcı tarafından takip edilmesi için polise gönderilen koruma tedbiri sayısı,
- koruma kararı almış kadınların haftalık kontrollerinin yapılıp yapılmadığı bilgisi.

Adalet Bakanlığı'na

- Aile mahkemelerinin akşamları ve hafta sonları açık olmasını sağlayın.
- Katip ya da savcı koruma tedbiri talebini alırken şikayetçinin bilgilerinin gizliliğine özen göstermesini sağlayın.
- Aile mahkemelerinde Türkçe dışında sık kullanılan Kürtçe ve Arapça gibi diller için çeviri hizmeti olmasını ya da dışarıdan alınmasını sağlayın.
- Hakim ve savcılara 4320 sayılı Kanun ve uygulama yönetmeliği uyarınca sorumlulukları hakkında düzenli eğitim verin. Eğitimlerde aşağıdaki noktaların anlaşıldığından emin olun:
 - koruma kararları yalnızca fiziksel şiddet değil, fiziksel, cinsel, psikolojik, sözel ve ekonomik şiddet nedeniyle de çıkartılmalıdır;
 - koruma kararları acil niteliktedir ve kararın hızla çıkartılması çok önemlidir;
 - koruma kararı çıkartmak için tıbbi kanıt gerekmemektedir;
 - savcılar re'sen koruma kararı için işlemleri başlatabilir;
 - kararda yer alan tedbirlerin uygulanıp uygulanmadığını izlemekten, polis aracılığıyla savcılar sorumludur;
 - savcılar, nafaka ödememek dahil koruma kararı tedbirlerine uymayanlar hakkında sulh ceza mahkemesinde dava açmakla sorumludur;
- Hakim ve savcılar için yüksek eğitim programı standart müfredatına 4320 sayılı Kanun'u ekleyin ve hukuk fakültelerini de bu konuyu müfredatlarına eklemeleri için teşvik edin.
- 4329 sayılı kanunun uygulanmasına ilişkin aşağıdaki bilgileri içeren, ancak bunlarla sınırlı olmayan bilgileri toplayarak açıklayın:
 - koruma kararı talep sayısı,
 - koruma kararı çıkartma ve reddetme oranları,
 - koruma kararını ihlal sebebiyle başlatılan davalar ve bu davaların sonuçları;
- Koruma kararlarından ayrı olarak savcı ve yargı mensuplarının aile içi şiddet vakalarının kovuşturulması görevlerini yerine getirmelerini sağlayın.

Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'na

- Sığınma evinden kendi evine geçmekte olan kadınlara destek hizmeti verin ve bu hizmete kolay erişimlerini sağlayın. Bu destek, barınma ve geçim ihtiyaçlarını çözmeye yönelik olmalı ve temel bir maddi yardımı içermelidir.
- Uyruk ve ikamet durumunu dikkate almaksızın sığınma evlerine erişime olanak sağlayın.
- Fiziksel ve zihinsel engelli, hamile ya da sığınma evlerine girme konusunda engellerle karşılaşan aile içi şiddet mağduru kadınlara gereken düzeyde güvenli barınma olanağı sağlayın.
- Her belediyede, her aile içi şiddet mağduru kişi koruma talebinde bulunduğu anda bilgi verilecek olan bir merkez nokta oluşturarak polis ve aile mahkemeleriyle koordinasyonu geliştirin.
- SHÇEK personeline aile içi şiddetin fiziksel ve psikolojik etkileri ve mağdurun acil fiziki koruma dışındaki ihtiyaçları hakkında eğitim verin.

Nüfusu 50,000 ve Üzerinde Olan Belediyeler ve Büyük Şehir Belediyelerine

- En azından 5393 Sayılı Belediyeler Kanunu'nun gereklerine uygun olarak kadınlar ve kız çocukları için gerekli sayıda sığınma evleri açın.

Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'ne

- 5251 sayılı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Kanunu'yla uyumlu olarak yukarıda listelenen kurumlardan ilgili istatistikleri düzenli olarak toplayın.
- 4320 sayılı Kanun ve kadınların nasıl koruma tedbiri çıkarttırabilecekleriyle ilgili bilgilendirme kampanyaları yapmaya devam edin.

Avrupa Komisyonu'na

- Türkiye hakkındaki 2011 ve sonraki ilerleme raporlarında, aile içi şiddetle ilgili detaylı analizlere ve hükümetin mücadeledeki eksikliklerine yer verin.
- Türkiye'deki aile içi şiddet hakkında çalışan kadın örgütlerine düzenli fon olanakları sağlamaya devam edin.

Teşekkür

Bu rapor İnsan Hakları İzleme Örgütü Kadın Hakları Biriminde savunucu ve araştırmacı olarak çalışan Gauri van Gulik tarafından, Kadın Hakları Birimi direktör yardımcısı Janet Walsh ile birlikte yürüttükleri araştırmaya dayanılarak yazıldı. Türkiye araştırmacısı Emma Sinclair-Webb Trabzon, İstanbul ve İzmir’de çeviri desteği verdi. Rapor Janet Walsh, Emma Sinclair-Webb, Çocuk Hakları Biriminden kıdemli araştırmacı Simone Troller, kıdemli hukuk danışmanı Aisling Reidy ve Program editörü Danielle Haas tarafından gözden geçirildi. Kadın Hakları Birimi eski çalışanı Chloe Fussell, Kadın Hakları Birimi gönüllüsü Çağlayan Ayhan-Day ve Kadın Hakları Birimi stajyeri Noora Nurminen önemli araştırma desteği ve pratik destek verdi. Kadın Hakları Birimi koordinatörü ve çalışanı Daniela Ramirez ve Rumbidzai Chidoori yapım desteği verdi. Ayrıca yayınlar direktörü Grace Choi, yaratıcı yönetmen Anna Lopriore ve posta idarecisi Fitzroy Hepkins de yapımda destek verdiler. Rapor Türkçe’ye Özlem Dalkıran ve Veysel Eşsiz tarafından çevrildi.

Bizimle öykülerini paylaşan kadınlara ve kız çocuklarına minnettarız. Cesaretlerini ve dirençlerini takdir ediyoruz.

Bu araştırma ve analize destek veren ülkenin dört bir yanındaki birçok kadın hakları örgütüne, avukatlara ve aktivistlere minnettarız. Anılanlarla sınırlı olmasa da, bu örgütler arasında Kadının İnsan Hakları – Yeni Çözümler Derneği, Mor Çatı, KAMER, Van Kadın Derneği, İzmir Kadın Koordinasyonu, Başkent Kadın Platformu (Ankara), farklı bölgelerdeki barolar, İzmir Kadın Dayanışma Derneği, Epidem, Yerel Gündem 21 ve daha birçoğu bulunuyor. Bu raporda olabilecek her türlü hata ve eksikliğin tüm sorumluluğu İnsan Hakları İzleme Örgütü’ne aittir.

İnsan Hakları İzleme Örgütü Kadın Hakları Birimi Arcadia, the Moriah Fund, the Tresllis Fund ve diğer destekçileri verdikleri maddi destek nedeniyle teşekkür eder.

“Kocandır, Döver De Sever De”

Türkiye’de Aile İçi Şiddet ve Korumaya Erişim

“Bana sürekli tecavüz ediyor... Kafamı ve kolumu kırdı.” Bu sözler 22 yaşında, beşinci çocuğuna hamile Selvi'nin İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne anlattıklarından. Selvi zorbaca şiddet kullanan bir erkekle evli ve aile içi şiddetten korunmak için gittiği polis tarafından üç kez geri çevrildi. Bir defasında polislerden biri “Kocana geri dön ve onunla kal” dedi.

Türkiye'deki kadınların tamamının yaklaşık yüzde 42'si, kırsal alandaki kadınların ise yüzde 47'si hayatlarının bir döneminde eşlerinden ya da partnerlerinden fiziksel veya cinsel şiddet görüyor. *Kocandır, Döver De Sever De* İstanbul, Ankara, İzmir, Van, Trabzon ve Diyarbakır'da şiddete maruz kalmış ve yardım talebiyle devlete başvurmuş kadınların deneyimlerini anlatıyor. Görüştüğümüz kadınlar eşlerinden, kayınlarından ve diğer aile bireylerinden vahşice ve uzun süreli şiddet görmüş. İnsan Hakları İzleme Örgütü kadın ve bazıları on dört yaşa kadar inen kız çocuklarının tecavüz, bıçaklama, hamileyken karın bölgesine tekme, kemikleri kırılıncaya ya da kafatası çatlayıncaya kadar çekiç, sopa, dal ve hortumla dayak, köpek ve başka hayvanlarla bir odaya kapatma, aç bırakma, şok verme, zehirli iğne, çatıdan atma ve ağır psikolojik şiddete maruz bırakıldığını belgeledi.

Türkiye’de kadına yönelik şiddetle mücadele amacıyla, koruma emri çıkartılması dahil önemli yasal reformlar yapılmasına rağmen hala yasalarda eksiklikler bulunuyor ve daha büyük sorun uygulama aşamasında görülüyor. Bu da koruma sistemini en iyi ihtimalle öngörülemez kılıyor. Türkiye'deki sığınma evleri talebi karşılamaktan çok uzak, kabul kriterleri bazı kadınları sistemin dışına atıyor ve bazılarının koşulları kötü ve yeterince emniyetli değil.

Türkiye hükümeti aile koruma kanunundaki açıkları gidermek için yasada değişiklik yapmalı ve uygulanmasını sistematik ve önleyici tedbirler olarak geliştirmelidir. Bunu yapmamak yalnızca Türkiye hukukunun değil uluslararası ve bölgesel insan hakları hukukunun da ihlalidir.

Beş binden fazla kadının katıldığı 8 Mart Dünya Kadınlar Günü kutlamalarında slogan atan Türkiyeli bir kadın. Mor, Türkiye’de feminizmi simgeliyor.

© 2009 Getty Images

